

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Porównanie trybu rozstrzygania co do dodatkowych
roszczeń związanych z działem majątków
i praw wspólnych w Polsce i innych krajach
kontynentalnego systemu prawa. System francuski

dr hab. Piotr Ryłski

Prawo prywatne
Warszawa 2019

Spis treści

Wykaz skrótów	5
I. Ogólne zagadnienia dotyczące postępowań działowych w prawie francuskim	7
1. Źródła prawa	7
2. Podstawowe zasady prawa działowego	8
II. Przebieg postępowań działowych	11
1. Podział umowny (<i>partage amiable</i>)	11
2. Podział sądowy (<i>partage judiciaire</i>)	13
2.1. Zgłoszenie żądania podziału	14
2.1.1. Ogólna charakterystyka roszczenia o dział	14
2.1.2. Warunki wytoczenia powództwa o dział	16
2.1.3. Przebieg postępowania działowego	16
2.1.3.1. Powodowie	16
2.1.3.2. Właściwość sądu	17
2.1.3.3. Wszczęcie postępowania	18
2.1.3.4. Rodzaj i tryb postępowania	18
2.1.3.5. Rozstrzygnięcie o żądaniu działu	19
2.1.3.6. Sędzia wyznaczony	20
2.1.3.7. Wyznaczenie notariusza	21
2.1.3.8. Udział biegłego	23
2.1.3.9. Sprzedaż licytacyjna	23
2.1.3.10. Podział według wartości udziałów	24
2.2. Notarialny akt podziału (<i>l'état liquidatif</i>)	25
2.2.1. Rola notariusza	25
2.2.2. Stawiennictwo stron przed notariuszem	26
2.2.3. Sporządzenie notarialnego aktu podziału (<i>l'état liquidatif</i>)	26
2.2.3.1. Ustalenie daty podziału (<i>fixation de la date de la jouissance divise</i>)	27
2.2.3.2. Stan rozliczeń między współuprawnionymi	27
2.2.3.3. Określenie masy majątkowej podlegającej podziałowi	28

2.2.3.4. Kognicja notariusza	29
2.2.3.5. Kwestionowanie aktu podziału przez strony	29
2.2.3.6. Wyodrębnienie mas podziałowych dla współuprawnionych (<i>composition de lots</i>)	30
2.2.3.7. Zamknięcie protokołu przez notariusza (<i>clôture du proces-verbal du notaire</i>)	31
2.3. Zatwierdzenie podziału przez sąd (<i>homologation du partage</i>)	32
2.3.1. Przebieg postępowania o zatwierdzenie	32
2.3.2. Środki zaskarżenia od rozstrzygnięcia w przedmiocie zatwierdzenia podziału	33
2.3.3. Skutki wyroku w przedmiocie zatwierdzenia aktu podziału	33
2.4. Losowanie mas podziałowych między współuprawnionych i ich wydanie	34
2.4.1. Przebieg losowania	34
2.4.2. Zakaz przyznania poszczególnych składników z pominięciem losowania	34
2.4.3. Wydanie mas podziałowych	35
III. Konkluzje	37
Spis literatury	39

Wykaz skrótów

CC – *Code Civil* – francuski kodeks cywilny z 1804 r.

CPC – *Code de Procédure Civile* – francuski kodeks postępowania cywilnego z 2007 r.

DP – *Recueil Dalloz Periodique*

JurisData – system informacji prawnej *JurisData*

Sirey – *Recueil Sirey*

RTDC – *La Revue trimestrielle de droit civil* – Kwartalny przegląd prawa cywilnego

I. Ogólne zagadnienia dotyczące postępowań działowych w prawie francuskim

1. Źródła prawa

Przepisy dotyczące podziału mas majątkowych są przede wszystkim uregulowane w kodeksie cywilnym (*Code Civil* – CC) i kodeksie postępowania cywilnego (*Code de Procédure Civile* – CPC)¹. Dodatkowe ustawy mają tylko znaczenie pomocnicze. Dotyczy to także rozporządzeń wykonawczych do kodeksu cywilnego i kodeksu postępowania cywilnego.

Istotne znaczenie należy przypisać w szczególności ustawie z 23 czerwca 2006 r. dotyczącej dziedziczenia (*loi sur les successions*), która obowiązuje od 1 stycznia 2007 r. i znacząco zreformowała przepisy o prawie i postępowaniu działowym, nie tylko w odniesieniu do działu spadku, ale także innych działów, w ramach których stosuje się przepisy o dziale spadku.

Zarówno przepisy prawa materialnego, jak i prawa procesowego regulują w sposób wyczerpujący jedynie podział spadku, gdyż wspólność spadkowa została uregulowana w *Code Civil* i *Code de Procédure Civile* jako ta, która jest najbardziej skomplikowana. Przepisy o podziale majątku wspólnego małżeńskiego i współwłasności lub wspólności spółki cywilnej z reguły są nieliczne i następuje tu tylko odesłanie do przepisów o podziale spadku.

Przepisy o wspólności spadkowej są regulowane w kodeksie cywilnym w art. 815 i n. Przepisy art. 815–815–15 CC regulują ogólne zasady funkcjonowania niepodzielności spadkowej², czynności współuprawnionych, prawa i obowiązki współuprawnionych³. Przepisy art. 816–892 CC zawierają regulacje materialnoprawne dotyczące działu spadku.

Procesowe regulacje dotyczące działu spadku zostały zawarte w art. 1358–1379 CPC.

Według art. 1476 ust. 1 CC przepisy o dziale spadku stosuje się odpowiednio do podziału majątku wspólnego małżeńskiego. Dotyczy to przepisów zarówno materialnoprawnych, jak i procesowych. Szczególne zasady działu majątku małżeńskiego uregulowane zostały w art.

¹ Wszystkie ustawy prawa francuskiego dostępne są na stronie www.legifrance.gouv.fr

² Jest wspólność niepodzielna (*indivisible*), co należy raczej rozumieć jako nieułamkowa.

³ Pojęciem współuprawnionych będą określone osoby pozostające w danym rodzaju wspólności (współwłaściciele, spadkobiercy, małżonkowie).

1472–1480 CC. Stosowanie art. 816–892 CC do innych wspólności, tj. wspólności majątku po ustaniu spółki cywilnej lub wspólności przedsiębiorstwa, przyjęto zaś w doktrynie⁴.

2. Podstawowe zasady prawa działowego

W prawie francuskim wyróżnia się dwa pojęcia. Pierwsze to *liquidation*, a drugie *partage*. Pierwsze oznacza sumę czynności zmierzającą do ustalenia wysokości udziałów współuprawnionych, rozliczeń między współuprawnionymi i zakończenia istnienia stanu niepodzielności majątkowej⁵. Natomiast *partage* oznacza dział *sensu stricto*, czyli na ogół czynności, które skutkują podziałem wspólności między współuprawnionych i zakończeniem jej bytu⁶. Pierwsze z pojęć stanowi pojęcie szersze i chodzi w nim o dokonanie wszelkich rozliczeń między współuprawnionymi, a także wobec osób trzecich. W drugim chodzi o sam akt podziału wspólności i rozdziału jej aktywów. Stąd podstawową zasadą podziału (*partage*) jest to, że działowi podlegają tylko aktywa, nigdy zaś pasywa⁷. Te wchodzą w skład szeroko pojętych rozliczeń między współuprawnionymi i osobami trzecimi. Przedmiotem niniejszego opracowania jest postępowanie podziałowe *sensu stricto* (*partage*), gdyż tzw. likwidacja masy majątkowej (*liquidation*) jest pojęciem dogmatycznym i wymyka się ocenie jako jednolite postępowanie.

Prawo francuskie nie zna zasady kumulacji, która oznaczałaby konieczność dokonywania wszelkich rozliczeń związanych ze wspólnością w ramach postępowania podziałowego (*partage*). Zgłoszenie zatem roszczeń dotyczących rozliczeń między współuprawnionymi lub między współuprawnionymi a osobami trzecimi następuje w osobnych procesach. Jedynie w ramach czynności podziałowych dokonywanych przed notariuszem zachodzi konieczność zgłoszenia przez współuprawnionych swych roszczeń wpływających na stan masy podlegającej podziałowi (*reglements des comptes*) pod rygorem utraty prawa ich późniejszego powołania. Nie dotyczy to jednak roszczeń osób trzecich wobec masy – roszczeń takich osoby te mogą dochodzić w odrębnych procesach⁸. Wynika to z faktu, że postępowania działowe, a także wszelkie inne postępowania związane z masą działową toczą się w procesie, a nie w postępowaniu nieprocesowym i są uzależnione od inicjatywy zainteresowanych.

Podstawową zasadą prawa i postępowania działowego jest bezwzględne prawo każdego ze współuprawnionych do żądania zniesienia wspólności, gdyż zgodnie z art. 815 CC nikt

⁴ Por. F. Terré, Ph. Simler, *Les biens*, Paris 2010, s. 453; P. Malaurie, C. Brenner, *Droit des successions et des libéralités*, Paris 2016, s. 484.

⁵ Por. S. David, A. Jault, *Liquidation des regimes matrimoniaux*, Paris 2015, s. 1.

⁶ Por. na ten temat J.-M. de Carmo-Silva, *Liquidations de regimes matrimoniaux et de successions*, Paris 2016, s. 6.

⁷ Co do rozliczeń majątku małżeńskiego – por. art. 1467 ust. 2 CC,.

⁸ Por. F. Terre, Ph. Simler, *Les biens...*, s. 487 i n.

nie może być zmuszony do pozostawania w niepodzielności majątkowej, chyba że wynika to z orzeczenia lub umowy⁹. Umowne wyłączenie prawa do zniesienia wspólności regulują art. 1873-1-1873-18 CC¹⁰.

Warto też podkreślić, że we Francji istnieją znaczące ograniczenia w podziale pewnych szczególnych składników majątkowych jak: gospodarstw rolnych, przedsiębiorstw handlowych i przemysłowych, a także przedsiębiorstw służących wykonywaniu wolnych zawodów. W ich wypadku sąd może zarządzić zakaz podziału lub przewidzieć szczególny sposób podziału¹¹.

We Francji rzadko wspomina się o dochodzeniu w procesie tzw. roszczeń dodatkowych, których można by dochodzić obok roszczenia o zniesienie wspólności. Zarówno jednak przepisy o prawie, jak i o postępowaniu działowym wspominają o tzw. rozliczeniach działowych (*reglement des comptes*). Chodzi o wszelkie rozliczenia wynikające z czynności prawnych i procesowych, których skutkiem jest powstanie wierzytelności wobec masy majątkowej lub przysługujących masie¹². Powoduje to, że współuprawnieni mogą być jednocześnie wierzycielami i dłużnikami wobec masy. Dokonanie rozliczeń przed podziałem jest wygodnym sposobem załatwienia tych roszczeń w toku postępowania notarialnego, o którym będzie mowa w II.2.2.¹³

Do roszczeń podlegających takiemu rozliczeniu zalicza się:

1. koszty poniesione w związku z zarządaniem wspólnością, jeśli nie pochodzą ze środków wspólności i nie udało się ich odzyskać od osób trzecich;
2. odszkodowanie za używanie rzeczy wchodzącej w skład majątku wspólnego w sposób wyłączny, pozbawiający tego prawa innych współuprawnionych;
3. odszkodowanie wynikające z czynności zawinionych podczas zarządzania wspólnością;
4. zwrot pobranych owoców i przychodów z rzeczy wchodzących w skład majątku wspólnego;
5. odszkodowanie za szkodę wyrządzoną majątkowi wspólnemu z winy współuprawnionego, która nie wynikała z czynności zarządu¹⁴.

⁹ Art. 815 CC: *Nul ne peut être contraint à demeurer dans l'indivision et le partage peut toujours être provoqué, à moins qu'il n'y ait été sursis par jugement ou convention.*

¹⁰ Art. 815-1 CC: *Les indivisaires peuvent passer des conventions relatives à l'exercice de leurs droits indivis, conformément aux articles 1873-1 à 1873-18.*

¹¹ Por. F. Terre, Ph. Simler, *Les biens...*, s. 456. Zob. też art. 821 ust. 1 CC: *A défaut d'accord amiable, l'indivision de toute entreprise agricole, commerciale, industrielle, artisanale ou libérale, dont l'exploitation était assurée par le défunt ou par son conjoint, peut être maintenue dans les conditions fixées par le tribunal à la demande des personnes mentionnées à l'article 822.*

¹² Oczywiście jest to uproszczenie, gdyż nie budzi wątpliwości, że masa majątkowa nie ma zdolności prawnej, por. wyrok Sądu Kasacyjnego, 1 izby cywilnej z 25 października 2005 r., DP 2005, poz. 2873 z głosem S. Lienharda.

¹³ Por. F. Terre, Ph. Simler, *Les biens...*, s. 481.

¹⁴ Na temat tych roszczeń por. P. Malaurie, C. Brenner, *Droit des...*, s. 560.

Podstawową zasadą jest także **pierwszeństwo podziału umownego i pozostawienie podziału sądowego jako wyjątek**. Przy podziale umownym generalnie nie istnieją szczególne ograniczenia co do formy i sposobu podziału. Jedynie podział sądowy jest ograniczony licznymi formalnościami¹⁵.

Zasadą podziału sądowego jest podział zgodny z wartością udziałów (zasada równości udziałów) – art. 826 ust. 1 CC, a także to, że następuje on przez podział fizyczny lub sprzedaż licytacyjną. Prawo zdecydowanie wyklucza natomiast podział przez przyznanie poszczególnych przedmiotów współuprawnionym (por. szczegółowo niżej). W konsekwencji często prowadzi to do konieczności losowania mas podziałowych mających przypaść współuprawnionym.

¹⁵ Por. P. Malaurie, C. Brenner, *Droit des....* s. 565 i n.

II. Przebieg postępowań działowych

Zgodnie z przyjętą w doktrynie francuskiej definicją działu polega on na zakończeniu stanu niepodzielności majątkowej (spadkowej lub wynikającej z innej wspólności praw), tak aby każdy ze współuprawnionych (*coïndivisaire*) otrzymał swoją część¹⁶.

Zgodnie z prawem cywilnym postępowanie działowe może być umowne (*partage amiable* – art. 835–839 CC) albo sądowe (*partage judiciaire* – art. 840–842 CC). Jak wspomniano, od początku obowiązywania ustawy z 23 czerwca 2006 r. ustawodawca francuski wprowadził regułę, że zasadą powinien być podział umowny, a podział sądowy powinien stanowić sytuację wyjątkową¹⁷.

1. Podział umowny (*partage amiable*)

Podział umowny jest w niewielkim stopniu regulowany ustawami. Poświęcono mu kilka przepisów kodeksu cywilnego (art. 835–839 CC) i tylko jeden przepis w kodeksie postępowania cywilnego (art. 1358 CPC).

Ten sposób działu jest generalnie pozostawiony woli współuprawnionych. Ogólna zasada została wyrażona w art. 835 CC, wedle którego, jeśli wszyscy współuprawnieni są obecni i zdolni do czynności prawnych, podział może być dokonany w takiej formie i na takich warunkach, jakie wybiorą strony¹⁸. Tylko w sytuacji gdy w skład majątku niepodzielnego wchodzi prawo ujawnione w księgach wieczystych (przede wszystkim nieruchomości), wymagana jest forma aktu notarialnego¹⁹. Zgodnie z art. 28 pkt 4 dekretu z 4 stycznia 1955 r. dotyczącego praw jawnych z księgi wieczystej taki akt notarialny podlega opublikowaniu w celu

¹⁶ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage en justice*, JurisClasseur – Procédure Civile, Paris 2014, s. 2.

¹⁷ J. Julien, *Les nouvelles regles en matiere de partage. A propos de la loi no 2006-728 du 23 juin 2006*, *Droit de famille* 2006, s. 34 i n.

¹⁸ Oznacza to, że może być dokonany także w zwykłej formie pisemnej (por. M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 2), a nawet ustnie (por. P. Malaurie, C. Brenner, *Droit des...*, s. 568, w przypisie na tej stronie). Art. 835 ust. 1 CC: *Si tous les indivisaires sont présents et capables, le partage peut intervenir dans la forme et selon les modalités choisies par les parties.*

¹⁹ Art. 835 ust. 2 CC: *Lorsque l'indivision porte sur des biens soumis à la publicité foncière, l'acte de partage est passé par acte notarié.*

ujawnienia czynności wobec osób trzecich. Wskazuje się ponadto, że w praktyce forma aktu notarialnego stała się obecnie najczęstsza dla działu umownego²⁰.

Konieczność udziału sądu lub innego organu państwowego jest wymagana przy podziale umownym w dwóch przypadkach.

Pierwszy określony został w art. 836 CC. Chodzi o sytuacje, gdy miejsce pobytu jednego ze współuprawnionych jest nieznane lub znajduje się on w miejscu uniemożliwiającym mu wyrażenie woli albo też podlega opiece jako małoletni lub ograniczony w zdolności do czynności prawnych. W takich przypadkach dla dokonania działu umownego konieczne jest uzyskanie zgody sądu opiekuńczego na zasadach określonych w art. 116, 389-5 i 507 CC²¹.

W drugim przypadku chodzi o osobę nieobecną przy czynności, ale z innych przyczyn niż określone w art. 836 CC. Zgodnie z art. 837 CC dla takiej osoby może zostać ustanowiony przedstawiciel na wniosek każdego z innych współuczestniczących w dziale. Jeśli nieobecny sam nie ustanowi pełnomocnika w terminie trzech miesięcy od zawiadomienia, osoba współuczestnicząca w dziale może wystąpić do sądu o ustanowienie jako przedstawiciela odpowiedniej osoby, która będzie reprezentowała nieobecnego przy dziale umownym. Ustanowiony pełnomocnik nie może jednak wyrazić zgody na dokonany dział bez uprzedniej zgody sądu²². Ustanowiony przedstawiciel powinien wystąpić do sądu o uzyskanie takiej zgody, przesyłając do sądu, który go ustanowił, projekt podziału zatwierdzony przez pozostałych współuczestników działu. W takim przypadku zgoda sądu nie podlega już dalszemu zaskarżeniu (art. 1358 CPC)²³.

W powyższych przypadkach udział sądu nie przyjmuje znanej w sądowym postępowaniu działowym formy zatwierdzenia aktu podziału (*homologation*), jak przy dziale sądowym, ale prostej zgody (*approbation*) na dokonanie czynności prawnej (pozasądowej)²⁴.

Podział umowny może być całkowity lub częściowy. Przez dział częściowy rozumie się sytuację, w której w ramach niepodzielności pozostaje część majątku lub część współuprawnionych (art. 838 CC)²⁵.

²⁰ P. Malaurie, C. Brenner, *Droit des...*, s. 558.

²¹ Art. 836 CC: *Si un indivisaire est présumé absent ou, par suite d'éloignement, se trouve hors d'état de manifester sa volonté, un partage amiable peut intervenir dans les conditions prévues à l'article 116. De même, si un indivisaire fait l'objet d'un régime de protection, un partage amiable peut intervenir dans les conditions prévues aux titres X et XI du livre Ier.*

²² Art. 837 ust. 2 CC: *Faute pour cet indivisaire d'avoir constitué mandataire dans les trois mois de la mise en demeure, un copartageant peut demander au juge de désigner toute personne qualifiée qui représentera le défaillant jusqu'à la réalisation complète du partage. Cette personne ne peut consentir au partage qu'avec l'autorisation du juge.*

²³ Art. 1358 CPC: *La personne qualifiée désignée en application de l'article 837 du code civil pour représenter l'héritier défaillant sollicite l'autorisation de consentir au partage amiable en transmettant le projet de partage, approuvé par le reste des copartageants, au juge qui l'a désignée. L'autorisation de consentir au partage est rendue en dernier ressort.*

²⁴ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 2.

²⁵ Art. 838 CC: *Le partage amiable peut être total ou partiel. Il est partiel lorsqu'il laisse subsister l'indivision à l'égard de certains biens ou de certaines personnes.*

Jeden dział umowny może zostać dokonany także wówczas, gdy między tymi samymi osobami występuje kilka niepodzielnych mas majątkowych (wynikających z różnych tytułów), niezależnie od tego, czy dotyczą tych samych przedmiotów, czy też różnych (art. 839 CC)²⁶.

Należy pamiętać też o tym, że dział umowny może wchodzić w grę również w toku postępowania sądowego²⁷.

2. Podział sądowy (*partage judiciaire*)

Regulacja prawna dotycząca podziału sądowego znajduje się w przepisach kodeksu cywilnego i kodeksu postępowania cywilnego, tj. art. 840–842 CC i art. 1359–1376 CPC.

Podział sądowy, tak jak wspomniano, powinien być wyjątkiem. Stąd zgodnie z art. 840 CC w brzmieniu obowiązującym od 1 stycznia 2007 r. podział sądowy następuje wtedy, gdy jeden ze współuprawnionych odmawia zgody na podział umowny lub jeśli sprzeciwia się dokonaniem podziałowi umownemu, a także w sytuacji, gdy podział umowny nie został zatwierdzony przez sąd w przypadkach, o których mowa w art. 836 i 837 CC (miejsce pobytu jednego ze współuprawnionych jest nieznane, znajduje się w innym miejscu uniemożliwiając mu wyrażenie woli, podlega opiece jako małoletni lub ograniczony w zdolności do czynności prawnych albo nie mógł być obecny przy dokonywaniu czynności podziału)²⁸.

Pierwszeństwo działu umownego nad sądowym wynika także z założenia, że w każdej chwili w toku postępowania sądowego strony tego postępowania mogą zrezygnować z podziału sądowego i zawrzeć umowę o dział, jeśli tylko są spełnione warunki do tego typu działu (art. 842 CC)²⁹. W doktrynie i w orzecznictwie wywodzi się z tego, że uczestnicy postępowania sądowego mogą także zawrzeć poszczególne umowy dotyczące takich zagadnień jak: wycena wartości udziału, skład mas podziałowych mających im przyspaść oraz ich rozdział między współuprawnionych³⁰. Przyjmuje się także, że sporządzony w postępowaniu sądowym przez notariusza akt działu (*l'état liquidatif*), potwierdzony zgodnie przez uczestników w protokole notarialnym, stanowi umowny podział, który nie może już być przez uczestników kwestionowany w trakcie sądowego zatwierdzania działu³¹.

Podział sądowy jest postępowaniem długotrwałym i kosztownym. Stąd procedura podziałowa została od 1 stycznia 2007 r. znacznie zreformowana. Zmierzało to do odciążenia

²⁶ Art. 839 CC: *Lorsque plusieurs indivisions existent exclusivement entre les mêmes personnes, qu'elles portent sur les mêmes biens ou sur des biens différents, un partage amiable unique peut intervenir.*

²⁷ Por. uwagi w następnym rozdziale.

²⁸ Art. 840 CC: *Le partage est fait en justice lorsque l'un des indivisaires refuse de consentir au partage amiable ou s'il s'élève des contestations sur la manière d'y procéder ou de le terminer ou lorsque le partage amiable n'a pas été autorisé ou approuvé dans l'un des cas prévus aux articles 836 et 837.*

²⁹ Art. 842 CC: *A tout moment, les copartageants peuvent abandonner les voies judiciaires et poursuivre le partage à l'amiable si les conditions prévues pour un partage de cette nature sont réunies.*

³⁰ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 2.

³¹ Wyrok Sądu Kasacyjnego z 29 marca 1978 r., 1 Izba cywilna, *Bulletin des arrêts* 1978, nr 129, s. 471.

sądów w celu przekazania wielu czynności notariuszom. Przed 2007 r. szacowało się, że postępowania działowe we Francji trwały od 10–20 lat (sic!). Francja była wtedy wielokrotnie uznawana przez Trybunał w Strasburgu za winną naruszenia prawa do rozpoznania sprawy bez zbędnej zwłoki³².

Obecnie sądowe postępowanie działowe składa się w praktyce z czterech etapów:

- 1) zgłoszenia żądania działu;
- 2) sporządzania notarialnego aktu podziału (*l'état liquidatif*),
- 3) zatwierdzenie podziału przez sąd (*l'homologation*),
- 4) losowanie mas podziałowych i ich wydanie

2.1. Zgłoszenie żądania podziału

2.1.1. Ogólna charakterystyka roszczenia o dział

Zgłoszenie żądania podziału (roszczenia o dział) następuje w drodze wytoczenia powództwa i ma charakter obligatoryjny w tych przypadkach, gdy nie doszło do działu umownego lub jest on kwestionowany.

Mimo że sprawa działowa jest prowadzona w postępowaniu procesowym, a nie w postępowaniu nieprocesowym (*procédure gracieuse*), to roszczenie działowe charakteryzuje się kilkoma szczególnymi cechami, co zbliża prowadzone na jego podstawie postępowanie do postępowania nieprocesowego.

Po pierwsze, roszczenie to, jak się przyjmuje, ma charakter wzajemny (*reciproque*). Oznacza to, że każdy ze współuprawnionych jest na tych samych zasadach uprawniony do zgłoszenia żądania podziału i przyporządkowanie określonych osób do strony powodowej lub pozwanej jest czysto techniczne. W sprawie działowej każdy z uczestników może bowiem zajmować jednocześnie pozycję powoda i pozwanego w stosunku do roszczeń wzajemnych pozostałych stron. Jest to zbliżone do znanej w polskim postępowaniu nieprocesowym instytucji wielokierunkowości żądań. Oznacza to, że często roszczenia dotyczące rozliczeń między współuprawnionymi nie są zgłaszane w drodze odrębnych powództw, ale jako forma obrony przez pozwanego³³.

Ustawa wskazuje jednak wyraźnie, kto jest powodem w razie zgłoszenia wielu żądań. Zgodnie z art. 1359 CPC w przypadku wielu żądań o dział powodem w postępowaniu działowym jest ten, kto pierwszy złożył pozew do sekretariatu Sądu Wielkiej Instancji (*Tribunal*

³² Por. dane powołane przez P. Malaurie, C. Brenner, *Droit des...*, s. 570 (w przypisie na tej stronie).

³³ Por. P. Malaurie, C. Brenner, *Droit des...*, s. 571 i cyt. tam orzecznictwo dotyczące zgłoszenia przez pozwanego zarzutu sprzeniewierzenia przez współuprawnionego części majątku wspólnego.

de Grande Instance)³⁴. Rozwiązanie to wskazuje formalnie stronę inicjującą postępowanie, choć jak podnosi się w doktrynie w sytuacji, w której powód mimo zgłoszenia pozwu nie działałby faktycznie w postępowaniu, to pozostali pozwani współuprawnieni mają interes w popieraniu powództwa na tych samych zasadach³⁵.

Po drugie, powództwo o podział ma charakter niepodzielny (*indivisible*). Oznacza to, że musi być ono skierowane przeciwko wszystkim współuprawnionym niepodzielnie. W polskich kategoriach prawnych określilibyśmy ich zatem jako współuczestników koniecznych. Podkreśla się w orzecznictwie, że powództwo o podział bez udziału jednego ze współuprawnionych jest podziałem nieważnym (nieistniejącym – *partage nul*), gdyż udział wszystkich współuprawnionych jest warunkiem materialnej ważności działu (*une condition substantielle de la validité du partage*)³⁶. Niepodzielność dotyczy tylko powództwa o dział, a nie powództw dotyczących innych zagadnień, jak np. powództwa o ustalenie wysokości udziału współuprawnionego czy powództwa o unieważnienie darowizny dokonanej przed śmiercią spadkodawcy³⁷. Te mogą być kierowane tylko wobec niektórych współuprawnionych.

Z niepodzielności powództwa o dział wynika wiele procesowych konsekwencji:

- jeśli nie wszyscy współuprawnieni wzięli udział w postępowaniu, powinno dojść do ich wezwania do udziału w sprawie (*mis en cause*), a także współuprawnieni mogą przystąpić w drodze interwencji dobrowolnej lub zaskarżyć zapadły wyrok skargą osoby trzeciej (*tierce opposition*)³⁸;
- apelacja wniesiona przez jednego ze współuczestniczących w dziale jest traktowana jak wniesiona przez wszystkich i musi być skierowana przeciwko wszystkim pozostałym współuczestnikom działu³⁹, a skarga kasacyjna wniesiona przez jednego ze współuczestników działu skutkuje uchyleniem orzeczenia na rzecz wszystkich⁴⁰.

Po trzecie, powództwo to (a raczej roszczenie, z którego wynika) **nie podlega przedawnieniu**. W przeciwnym razie doszłoby bowiem do powstania niepodzielności majątkowej przymusowej, której nie można by już znieść. Oczywiście nie wyklucza to możliwości oddalenia powództwa na podstawie art. 816 CC, zgodnie z którym nie można żądać działu sądowego, gdy już dokonano podziału (umownego) albo doszło do zasiedzenia udziału innego ze współuprawnionych⁴¹. W tym przypadku oddalenie nie wynika jednak z przedawnienia, ale

³⁴ Art. 1359 CPC: *En cas de pluralité d'assignments, le demandeur au partage est celui qui a fait en premier enrôler son assignation au greffe du tribunal de grande instance*. Rozwiązanie takie było przyjmowane przed 1 lipca 2007 r. W orzecznictwie – por. wyrok Sądu Kasacyjnego z 28 lutego 1849 r., DP 1849, nr 1, s. 119

³⁵ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 2.

³⁶ Por. wyrok Sądu Kasacyjnego z 21 marca 1922 r., Izba wniosków, DP 1923, nr 1, s. 60.

³⁷ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 3.

³⁸ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Pau z 16 listopada 1988 r., Gazette du Palais 1986, 1, s. 379.

³⁹ Wyrok Sądu Kasacyjnego z 12 listopada 1878 r., DP 1878, 1, s. 459.

⁴⁰ Wyrok Sądu Kasacyjnego 24 lipca 1888 r., DP 1889, 1, s. 417.

⁴¹ Art. 816 CC: *Le partage peut être demandé, même quand l'un des indivisaires a joui séparément de tout ou partie des biens indivis, s'il n'y a pas eu d'acte de partage ou une possession suffisante pour acquérir la prescription*.

z ustania niepodzielności przez dokonany podział lub zasiedzenie udziału przez drugiego ze współuprawnionych.

W starszym orzecznictwie podkreślano, że żądanie do wystąpienia z powództwem o dział ma charakter dyskrecjonalny i nie może podlegać ocenie przez pryzmat zakazu nadużycia prawa, a sąd nie jest uprawniony do badania motywów powoda w żądaniu działu⁴². Obecnie wskazuje się, że pogląd ten musi jednak uwzględniać możliwość utrzymania (wbrew żądaniu współuprawnionego) w wyjątkowych wypadkach przez sąd wspólności majątkowej, jeśli dotyczy to dziedziczenia szczególnych mas majątkowych, w których skład wchodzi gospodarstwo rolne lub przedsiębiorstwa określone w art. 821 CC⁴³.

2.1.2. Warunki wytoczenia powództwa o dział

Jak już wspomniano, warunkiem wytoczenia powództwa o dział jest brak zgody na podział umowny lub kwestionowanie podziału umownego (art. 840 CC). Dotyczy to także uznania współuprawnionego za nieobecnego lub podlegającego opiece. W tych przypadkach konieczne jest uzyskanie zgody sądu opiekuńczego na podział umowny. Jeśli zgoda taka nie zostanie wyrażona, wyłączną drogą podziału jest podział sądowy. Rozwiązanie to wprowadzono od 1 lipca 2007 r. dla zapewnienia ochrony praw osób, które same nie mogą wyrazić skutecznie woli na potrzeby podziału umownego.

2.1.3. Przebieg postępowania działowego

2.1.3.1. Powodowie

Przyjmuje się, że w związku z zasadą, iż nikt nie może być zmuszony do pozostawania we wspólności niepodzielnej, każdy ze współuprawnionych ma legitymację do wystąpienia z pozwem. Chodzi tu o spadkobierców, byłych małżonków lub współwłaścicieli. W odniesieniu do tych osób interes prawny w zgłoszeniu żądania nie podlega badaniu⁴⁴.

Wynika z tego, że zasadniczo inne osoby niż współuprawnieni nie mają uprawnienia do wystąpienia z powództwem. W orzecznictwie wykluczono w sprawie o dział spadku np. legitymację zapisobiercy pod tytułem szczególnym (*légataire à titre particulier*)⁴⁵.

W przypadku osób małoletnich lub uznanych za nieobecnych wymagane jest wystąpienie z pozwem przez przedstawiciela (opiekuna, kuratora), po uzyskaniu zgody sądu opiekuńczego.

⁴² Wyrok Sądu Kasacyjnego z 26 grudnia 1866 r., DP 1867, 1, s. 27 oraz wyrok Sądu Apelacyjnego w Nancy z 16 listopada 1961 r., La Semaine Juridique 1964, II, poz. 13477 z glosą P. Voirin.

⁴³ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 3.

⁴⁴ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 4.

⁴⁵ Wyrok Sądu Kasacyjnego z 14 grudnia 1983 r., I izba cywilna, RTDC 1985, s. 191.

Uprawnienie do wystąpienia z pozwem o dział przysługuje także na podstawie wyraźnej regulacji art. 815–7 ust. 3 CC **wierzycielowi osobistemu** jednego ze współuprawnionych. W sytuacji tej wierzyciel działa jako substytut współuprawnionego dłużnika i korzysta z jego własnego prawa do wystąpienia z żądaniem działu. W tej sytuacji wszyscy pozostali współuczestnicy działu mogą przeciwko wierzycielowi podnosić wszelkie zarzuty, które przysługiwały im przeciwko zastępowanemu współuprawnionemu. Przede wszystkim mogą oni wnosić o oddalenie żądania, dokonując spłaty wierzyciela na podstawie art. 815–17 zd. 3 CC⁴⁶.

Warto podkreślić, że wierzyciel każdego ze współuczestników działu może przystąpić na podstawie art. 882 CC do toczącego się postępowania działowego w drodze **interwencji ubocznej dobrowolnej**. Zgodnie z art. 882 CC wierzyciel w celu ochrony swych praw może sprzeciwić się podziałowi przez przystąpienie na własny koszt do postępowania w charakterze interwenienta. Sprzeciw nie może nastąpić już po wykonaniu podziału⁴⁷.

2.1.3.2. Właściwość sądu

Wyłącznie właściwy do rozpoznania sprawy o dział spadku jest Sąd Wielkiej Instancji⁴⁸. Regułę tę stosuje się odpowiednio do innych działów majątkowych. Właściwość miejscową określa art. 841 CC i art. 45 CPC, wedle których jest to wyłączna właściwość sądu miejsca otwarcia spadku. Warto podkreślić, że ten sąd jest wyłącznie właściwy nie tylko do rozpoznania sprawy o dział, ale wszelkich łączących się z nią spraw, w tym m.in. żądań związanych z kosztami utrzymania majątku wchodzącego w skład majątku niepodzielnego, żądań dotyczących ustalenia udziałów osób uprawnionych, powództw o ustalenie nieważności lub uchylenie podziału, żądań dochodzonych między współspadkobiercami⁴⁹.

⁴⁶ Art. 815–17 zd. 3 CC: *Ils ont toutefois la faculté de provoquer le partage au nom de leur débiteur ou d'intervenir dans le partage provoqué par lui. Les coindivisaires peuvent arrêter le cours de l'action en partage en acquittant l'obligation au nom et en l'acquit du débiteur. Ceux qui exerceront cette faculté se rembourseront par prélèvement sur les biens indivis.*

⁴⁷ Art. 882 CC: *Les créanciers d'un copartageant, pour éviter que le partage ne soit fait en fraude de leurs droits, peuvent s'opposer à ce qu'il y soit procédé hors de leur présence : ils ont le droit d'y intervenir à leurs frais ; mais ils ne peuvent attaquer un partage consommé, à moins toutefois qu'il n'y ait été procédé sans eux et au préjudice d'une opposition qu'ils auraient formée.*

⁴⁸ Sąd Wielkiej Instancji (Tribunal de Grande Instance) jest podstawowym sądem pierwszej instancji we Francji, który może być uznany za odpowiednik sądu okręgowego w Polsce. Według art. L. 211–3 kodeksu organizacji sądowej (Code de l'organisation judiciaire) rozpoznaje on wszystkie sprawy cywilne i handlowe niezastrzeżone do kompetencji innych sądów (przede wszystkim dla Sądu Instancji – Tribunal d'Instance i sądu handlowego – Tribunal de Commerce).

⁴⁹ Art. 841 CC: *Le tribunal du lieu d'ouverture de la succession est exclusivement compétent pour connaître de l'action en partage et des contestations qui s'élèvent soit à l'occasion du maintien de l'indivision soit au cours des opérations de partage. Il ordonne les licitations et statue sur les demandes relatives à la garantie des lots entre les copartageants et sur celles en nullité de partage ou en complément de part.*

2.1.3.3. Wszczęcie postępowania

Postępowanie o dział wszczyna powództwo, które jest doręczane pozostałym współuprawnionym.

Zgodnie z art. 1360 CPC pozew o dział pod rygorem niedopuszczalności⁵⁰ powinien obligatoryjnie zawierać następujące elementy:

- sumaryczne opisanie przedmiotów wchodzących w skład majątku podlegającego podziałowi⁵¹,
- wniosek powoda co do podziału poszczególnych przedmiotów między uczestników,
- wskazanie, jakie czynności zostały podjęte celem doprowadzenia do działu umownego⁵².

W orzecznictwie przyjęto, że wymagania te odnoszą się jedynie do współuprawnionych, a nie innych osób występujących z pozwem. Z tego względu wykluczono obowiązek wskazania czynności zmierzających do dokonania działu umownego w stosunku do wierzyciela, który występuje z pozwem na podstawie art. 815–17 CC⁵³, oraz syndyka, który występuje z takim żądaniem za upadłego współuprawnionego⁵⁴.

2.1.3.4. Rodzaj i tryb postępowania

Postępowanie działowe jest prowadzone w trybie procesu cywilnego bez względu na to, czy pozostali współuczestnicy działu kwestionowali żądanie podziału i czy zajęli stanowisko w sprawie. Wyrok zawsze będzie więc traktowany jako wyrok kontradyktoryjny, a nie nieprocesowy⁵⁵.

Postępowanie toczy się według przepisów o postępowaniu zwykłym przed Sądem Wielkiej Instancji. Oznacza to, że sprawa zostaje skierowana przez prezesa sądu od razu na rozprawę (art. 760 i 761 CPC) albo najpierw na posiedzenie przygotowawcze do sędziego zwanego *juge de la mise en état*. Z reguły, gdy któryś z uczestników postępowania kwestionuje żądanie co do istoty, wyznaczenie rozprawy poprzedza postępowanie przygotowawcze przed sędzią *mise*

⁵⁰ We Francji przyjęto, że skutkiem braku wspomnianych elementów i ich nieuzupełnienia na podstawie art. 126 CPC jest odrzucenie powództwa wobec zaistnienia przeszkody do orzekania merytorycznego określanej mianem *fin de non – recevoir*, por. G. Block, *Les fins de non – recevoir en procedure civile*, Bruxelles 2002, s. 70 i n.

⁵¹ W orzecznictwie wyjaśniono, że nie chodzi o to, aby pozew o dział zawsze zawierał szczegółowe opisanie stanu majątku istniejącego w chwili otwarcia spadku, por. orzecznictwo cytowane przez L. Cadiet, *Code de procedure civile* 2019, Paris 2018, uw. 2 do art. 1360, s. 1029, w szczególności wyrok Sądu Kasacyjnego z 13 kwietnia 2016 r., 1 izba cywilna, nr sprawy 15–13.312.

⁵² Art. 1360 CPC: *A peine d'irrecevabilité, l'assignation en partage contient un descriptif sommaire du patrimoine à partager et précise les intentions du demandeur quant à la répartition des biens ainsi que les diligences entreprises en vue de parvenir à un partage amiable.*

⁵³ Wyrok Sądu Kasacyjnego z 11 września 2013 r., nr sprawy 12–17.173, Gazette du Palais 19–21 stycznia 2014, s. 27

⁵⁴ Wyrok Sądu Kasacyjnego z 13 stycznia 2016 r., nr sprawy 14–29.534, Gazette du Palais z 19 kwietnia 2016 r., s. 58.

⁵⁵ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 5.

en etat. W sprawach o podział majątku małżeńskiego funkcję tę pełni sędzia ds. rodzinnych (tzw. JAF – *juge d'affaires familiales*).

2.1.3.5. Rozstrzygnięcie o żądaniu działu

W sytuacji gdy dział nie jest skomplikowany (*cas simples*)⁵⁶, sąd zarządza albo licytacyjną sprzedaż składników majątkowych, jeśli spełnione zostaną warunki określone w art. 1378 CPC, albo podział fizyczny, jeśli może być dokonany (art. 1361 ust. 1 CPC⁵⁷). Według art. 1378 CPC, jeżeli wszyscy współuprawnieni są zdolni do czynności prawnych i są obecni lub reprezentowani, mogą jednogłośnie zdecydować, że licytacja odbędzie się tylko między nimi. W przeciwnym wypadku do udziału w licytacji należy dopuścić osoby trzecie⁵⁸.

W razie zarządzenia podziału sąd ma prawo wyznaczyć notariusza zobowiązanego do przygotowania dobrowolnego aktu stwierdzającego podział (*l'acte constatant le partage* – art. 1361 ust. 2 CPC⁵⁹) – por. uwagi poniżej w pkt 2.3.1. Ponadto ustawa przyznaje sądowi w takim przypadku wyznaczenie biegłego w celu wyceny składników majątkowych mających przypaść w ramach wyodrębnianych mas podziałowych (*lots à repartir* – art. 1362 CPC)⁶⁰.

W sytuacji gdy dochodzi do losowania mas podziałowych (*tirage au sort des lots*) między współuczestników, to jest ono dokonywane przed notariuszem wyznaczonym, a jeśli nie doszło do jego wyznaczenia – przed prezesem Sądu Wielkiej Instancji lub innym wyznaczonym sędzią (art. 1363 ust. 1 CPC⁶¹). W celu uniknięcia wstrzymania postępowania art. 1363 ust. 2 CPC przewiduje, że w razie gdy jeden ze współuprawnionych nie stawia się na losowanie, prezes Sądu Wielkiej Instancji lub wyznaczony przez niego sędzia może z urzędu lub na wniosek notariusza zawarty w sporządzonym protokole ustanowić dla tego uprawnionego przedstawiciela do tej czynności⁶².

W przypadku działów bardziej skomplikowanych (*cas complexes*) zachodzi konieczność wyznaczenia notariusza, sędziego wyznaczonego do nadzoru nad tymi czynnościami (art.

⁵⁶ Określenia tego używa się w doktrynie, por. M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 5.

⁵⁷ *Le tribunal ordonne le partage, s'il peut avoir lieu, ou la vente par licitation si les conditions prévues à l'article 1378 sont réunies* (por. P. Malaurie, C. Brenner, *Droit des...*, s. 571).

⁵⁸ Art. 1378 CPC: *Si tous les indivisaires sont capables et présents ou représentés, ils peuvent décider à l'unanimité que l'adjudication se déroulera entre eux. A défaut, les tiers à l'indivision y sont toujours admis.*

⁵⁹ Art. 1361 ust. 2 CPC: *Lorsque le partage est ordonné, le tribunal peut désigner un notaire chargé de dresser l'acte constatant le partage.*

⁶⁰ Art. 1362 CPC: *Sans préjudice des dispositions de l'article 145, un expert peut être désigné en cours d'instance pour procéder à l'estimation des biens ou proposer la composition des lots à répartir.*

⁶¹ Art. 1363 ust. 1 CPC: *S'il y a lieu au tirage au sort des lots, celui-ci est réalisé devant le notaire commis en application du second alinéa de l'article 1361 et, à défaut, devant le président du tribunal de grande instance ou son délégué.*

⁶² Art. 1363 ust. 2 CPC: *Si un héritier est défaillant, le président du tribunal de grande instance ou son délégué peut, d'office, lorsque le tirage au sort a lieu devant lui ou sur transmission du procès-verbal dressé par le notaire, désigner un représentant à l'héritier défaillant.*

1364 ust. 1 CPC)⁶³, a także biegłego w celu wyceny składników majątkowych i propozycji składu mas podziałowych (o wszystkich etapach takiego podziału por. uwagi poniżej).

2.1.3.6. Sędzia wyznaczony

Zgodnie z art. 1364 ust. 1 CPC do wyznaczenia sędziego nadzorującego czynności notariusza (*juge commis*) w ramach podziału dochodzi tylko w sprawach skomplikowanych. W orzecznictwie przyjęto, że wyznaczenie takiego sędziego jest fakultatywne⁶⁴. Rolą sędziego wyznaczonego jest nadzorowanie czynności podziału i przestrzeganie terminów ustawowych określonych dla notariusza celem przygotowania aktu podziału (art. 1371 ust. 1 CPC)⁶⁵. Z tego powodu sędzia wyznaczony uczestniczy w sporządzaniu opinii przez biegłego, sprzedaży składników majątku oraz wyodrębnianiu mas podziałowych mających przypaść współuprawnionym. W tym celu sędzia wyznaczony jest uprawniony także z urzędu do kierowania poleceń i zarządzeń do uczestników postępowania i notariusza, nakładania grzywien, a nawet do zmiany notariusza wyznaczonego do dokonania czynności (art. 1371 ust. 2 CPC⁶⁶). Sędzia wyznaczony ma także prawo orzekać o roszczeniach wynikających z danego stosunku prawnego, który mu powierzono – art. 1371 ust. 3 CPC⁶⁷. Jest on także uprawniony, jeśli uzasadnia to złożoność działu, do przedłużenia na wniosek notariusza lub jednego ze współuczestniczących rocznego terminu, jaki ustawa wyznacza notariuszowi na sporządzenie aktu podziału (art. 1370 CPC) – por. uwagi w dalszej części opracowania⁶⁸.

Sędzia wyznaczony ma także obowiązek nakłaniać uczestników działu do **pojednania i zawarcia ugody**. Może to zrobić na wniosek notariusza celem umożliwienia przeprowadzenia przez niego czynności podziału (art. 1366 ust. 1 CPC)⁶⁹ lub z urzędu w sytuacji braku zgody współuczestniczących na projekt aktu podziału (*projet d'état liquidatif*) przygotowany przez notariusza (art. 1373 ust. 3 CPC)⁷⁰.

Jeśli doszło do zatwierdzenia aktu podziału przez sąd w wyniku braku zgody współuczestniczących na projekt podziału przygotowany przez notariusza, losowanie mas podziałowych

⁶³ Art. 1364 ust. 1 CPC: *Si la complexité des opérations le justifie, le tribunal désigne un notaire pour procéder aux opérations de partage et commet un juge pour surveiller ces opérations.*

⁶⁴ Por. wyrok Sądu Kasacyjnego, izba wniosków z 19 listopada 1851 r., DP 1851, 1, s. 315.

⁶⁵ Art. 1371 ust. 1 CPC: *Le juge commis veille au bon déroulement des opérations de partage et au respect du délai prévu à l'article 1369.*

⁶⁶ Art. 1371 ust. 2 CPC: *A cette fin il peut, même d'office, adresser des injonctions aux parties ou au notaire commis, prononcer des astreintes et procéder au remplacement du notaire commis par le tribunal.*

⁶⁷ Art. 1371 ust. 3 CPC: *Il statue sur les demandes relatives à la succession pour laquelle il a été commis.*

⁶⁸ Art. 1370 CPC: *En raison de la complexité des opérations, une prorogation du délai, ne pouvant excéder un an, peut être accordée par le juge commis saisi sur demande du notaire ou sur requête d'un copartageant.*

⁶⁹ Art. 1366 ust. 1 CPC: *Le notaire peut demander au juge commis de convoquer les parties ou leurs représentants, en sa présence, pour tenter une conciliation entre elles.*

⁷⁰ Art. 1373 ust. 3 CPC: *Le juge commis peut entendre les parties ou leurs représentants et le notaire et tenter une conciliation.*

może być dokonane przed sędzią wyznaczonym (art. 1375 ust. 3 CPC)⁷¹. Sędzia wyznaczony ma także uprawnienie do ustanowienia przedstawiciela dla nieobecnego współuprawnionego w trakcie losowania mas podziałowych (art. 1376 CPC)⁷².

Sędzia wyznaczony nie jest uprawniony do orzekania o wszelkich wątpliwościach, jakie ujawnią się w toku podziału. W przypadku sporu między współuczestnikami działu sędzia wyznaczony powinien sporządzić listę spornych zagadnień i przekazać ją do rozstrzygnięcia sądowi orzekającemu lub sędziemu przygotowującemu rozprawę w Sądzie Wielkiej Instancji (*le juge mise en état* – art. 1373 ust. 4 i 5 CPC)⁷³. W orzecznictwie przyjęto jednak, że sporządzenie takiej listy nie jest warunkiem ważności postępowania i jej brak nie powoduje nieważności samego działu⁷⁴.

W orzecznictwie przyjęto, że sędzia wyznaczony nie ma uprawnienia do przyznania odszkodowania przewidzianego w art. 815–9 ust. 2 CC za korzystanie z przedmiotu wspólności w sposób wykluczający pozostałych współuprawnionych. Uprawniony do tego jest wyłącznie Sąd Wielkiej Instancji właściwy do postępowania działowego, a więc żądanie takie musi mu być przekazane⁷⁵.

2.1.3.7. Wyznaczenie notariusza

Jak już wspomniano, wyznaczenie notariusza w postępowaniu działowym nie jest obligatoryjne. Dochodzi do tego w dwóch przypadkach. Po pierwsze, gdy sąd zarządzi dział przez podział fizyczny masy – wtedy sąd może wyznaczyć notariusza do przygotowania aktu stwierdzającego podział (art. 1361 ust. 2 CPC). Po drugie, sąd wyznacza notariusza w sytuacji, gdy dział jest skomplikowany w celu przeprowadzenia czynności podziału (art. 1364 ust. 1 CPC). Sąd może jednak nie wyznaczyć notariusza, jeśli uważa, że jest w stanie samodzielnie przeprowadzić czynności podziału w drodze orzeczenia⁷⁶.

Z reguły sąd wyznacza jednego notariusza, ale w orzecznictwie przyjęto, że sąd może wyjątkowo powierzyć czynności **dwóm notariuszom**, jeżeli podział napotyka na znaczne

⁷¹ Art. 1375 ust. 3 CPC: *En cas d'homologation, il ordonne s'il y a lieu le tirage au sort des lots par la même décision, soit devant le juge commis, soit devant le notaire commis.*

⁷² Art. 1376 CPC: *Lorsque le tirage au sort des lots a été ordonné, si un héritier fait défaut, le juge commis dispose des pouvoirs reconnus au président du tribunal de grande instance au deuxième alinéa de l'article 1363.*

⁷³ Art. 1373 ust. 4 i 5 CPC: *Il fait rapport au tribunal des points de désaccord subsistants. Il est, le cas échéant, juge de la mise en état.*

⁷⁴ Por. m.in. wyrok Sądu Kasacyjnego, Izba wniosków z 7 marca 1843 r., Sirey 1843, 1, s. 654; wyrok Sądu Kasacyjnego, izba cywilna z 5 sierpnia 1868 r., DP 1868, 1, s. 407; wyrok Sądu Kasacyjnego, izba cywilna z 24 lutego 1879 r., Sirey 1881, 1, s. 445; wyrok Sądu Kasacyjnego, izba wniosków z 20 grudnia 1932 r., Gazette du Palais 1933, 1, s. 460.

⁷⁵ Por. wyrok Sądu Wielkiej Instancji w Limoges z 14 maja 1990 r., JurisData nr 1990-044855.

⁷⁶ Por. wyrok Sadu Kasacyjnego, izba cywilna z 23 sierpnia 1869 r., DP 1869, 1, s. 47 oraz wyrok Sądu Kasacyjnego, izba cywilna z 13 czerwca 1898 r., Sirey 1899, 1, s. 39.

trudności⁷⁷. Sąd ma przy tym swobodę, gdyż czynność ta ma charakter dyskrejonalny⁷⁸. W orzecznictwie wskazano przykładowo, że celowość ustanowienia drugiego notariusza może być uzasadniona tym, że ten dodatkowy notariusz już uczestniczył w postępowaniu, sporządzając wcześniej spis inwentarza i wnioskując o to jeden ze współuczestniczących w dziele, powołując się na uzasadniony interes, a jednocześnie udział tego notariusza nie wpłynie znacząco na zwiększenie kosztów postępowania⁷⁹.

Wybór konkretnego notariusza do dokonania czynności jest pozostawiony współuczestniczącym w postępowaniu. Jedynie w sytuacji braku zgody co do osoby notariusza wyznacza go sąd (art. 1364 ust. 2 CPC⁸⁰). Sąd podejmując decyzję co do osoby notariusza, powinien kierować się wspólnym interesem uczestników działu. Sąd nie ma jednak obowiązku uzasadniania swojego wyboru⁸¹. Nie jest także związany propozycją osoby notariusza wskazaną przez strony⁸².

W doktrynie wskazuje się, że sąd najczęściej wskazuje przewodniczącego regionalnej izby notarialnej, który swoje zadania deleguje wybranemu przez siebie notariuszowi, który jest najściślej związany z danym majątkiem spadkowym⁸³. Potwierdza to praktyka sądowa⁸⁴. W orzecznictwie wskazano też, że istniejąca więź przyjaźni między notariuszem a jednym ze współuprawnionych nie stanowi przeszkody do powierzenia mu funkcji w postępowaniu działowym.

Jeżeli notariusz zostanie wyznaczony przez sąd, **nie może odmówić czynności w postępowaniu działowym**, Strony mogą jednak żądać wyłączenia notariusza z uzasadnionego powodu. Sąd zachowuje bowiem swobodę co do zmiany notariusza także w toku postępowania, jeśli np. nieprawidłowo dokonuje czynności. W orzecznictwie przyjęto, że zmiana notariusza w związku z niemożnością wykonywania przez niego swoich czynności może być dokonana zarządzeniem prezesa sądu na wniosek jednego z uczestników⁸⁵.

Rola notariusza w postępowaniu działowym ogranicza się do czynności zmierzających do dokonania podziału. Oznacza to, że sąd nie może powierzać mu czynności wykraczających

⁷⁷ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Nimes, 1 izba cywilna z 6 czerwca 2006 r., JurisData nr 2006-313862.

⁷⁸ Wyrok Sądu Kasacyjnego, izba wniosków z 8 stycznia 1947 r., Gazette du Palais 1947, 1, s. 92 oraz wyrok Sądu Apelacyjnego w Douai z 10 sierpnia 1850 r., DP 1855, 1, s. 185.

⁷⁹ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Bourges, izba cywilna z 19 marca 2002 r., JurisData nr 2002-183373.

⁸⁰ Art. 1364 ust. 2 CPC: *Le notaire est choisi par les copartageants et, à défaut d'accord, par le tribunal.*

⁸¹ Por. wyrok Sądu Kasacyjnego, 1 izba cywilna z 6 marca 1963 r., La Semaine Juridique 1963, nr II, s. 13136 z krytyczną glosą R. Mazeaud, oraz wyrok Sądu Kasacyjnego, 1 izba cywilna z 5 maja 1986 r., JurisData nr 1986-000920.

⁸² Por. wyrok Sądu Kasacyjnego, 2 izba cywilna z 15 lutego 1995 r., JurisData nr 195-000216.

⁸³ Por. P. Malaurie, L. Aynes, *Droit civil. Les successions. Les liberalites*, Paris 2004, s. 943. Autorzy wskazują, że może to być notariusz, który zajmował się sprawami zmarłego przed śmiercią lub sprawami rodziny, a nawet jednego ze współuprawnionych, jeśli nie zachodzą wątpliwości co do jego bezstronności. Prezes właściwej izby powinien tu kierować się normami etycznymi obowiązującymi w notariacie.

⁸⁴ W wyroku Sądu Kasacyjnego, 1 izba cywilna z 5 maja 1986 r., JurisData nr 1986-000920, przyjęto, że preferencja powinna dotyczyć notariusza wskazanego przez spadkobiercę, będącego notariuszem rodziny i który jest w posiadaniu protokołów dotyczących wielu składników majątku wchodzących do masy podziałowej.

⁸⁵ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Bordeaux z 13 lipca 1864 r., DP 1864, 2, s. 119.

poza tę funkcję, w szczególności prowadzenia dochodzenia co do składu majątku, choć może nakazać mu odnalezienie niezbędnej dla podziału dokumentacji⁸⁶.

2.1.3.8. *Udział biegłego*

Również wyznaczenie w postępowaniu biegłego jest fakultatywne⁸⁷. Zgodnie z art. 1362 CPC wyznaczenie biegłego następuje w celu oszacowania składników majątkowych lub w celu wyodrębnienia mas podziałowych mających przypaść współuprawnionym (*lots à repartir*). Również notariusz może powołać biegłego, jeśli uzasadnia to skład lub wartość majątku pod warunkiem, że zgodzą się na niego wszyscy uczestnicy. W przeciwnym razie biegłego wskazuje sędzia wyznaczony (art. 1365 ust. 3 CPC⁸⁸).

Głównym zadaniem biegłego jest dokonanie oszacowania składników majątku. Oszacowania składników dokonuje się na chwilę podziału, a więc tak naprawdę na chwilę wskazaną przez sąd jako najbliższą dla orzeczenia o podziale⁸⁹.

Po sporządzeniu opinii biegły składa ją w sekretariacie sądu, po czym zostaje ona doręczona stronom. Strony na zasadach ogólnych mogą zgłaszać zastrzeżenia, a sąd nie jest związany treścią opinii biegłego.

Trzeba jednak podkreślić, że powołanie biegłego stanowi jedną z przewidzianych w ustawie przyczyn zawieszenia biegu rocznego terminu do sporządzenia przez notariusza aktu podziału. Termin ten nie biegnie aż do czasu przedłożenia opinii (art. 1369 pkt 1 CPC).

2.1.3.9. *Sprzedaż licytacyjna*

Sprzedaż licytacyjna majątku wchodzącego w skład niepodzielności stanowi prawdziwy wyjątek. Zgodnie bowiem z art. 1361 CPC pierwszeństwo przysługuje podziałowi polegającemu na fizycznym podziale rzeczy lub masy majątkowej. Jeśli podział taki nie jest możliwy, sąd zarządzi sprzedaż licytacyjną na zasadach określonych w art. 1378 CPC. Oznacza to, że pierwszeństwo ma sprzedaż między współuprawnionymi, jeśli wszyscy są obecni lub są reprezentowani i wyrazili na to zgodę. Dopiero w razie braku tej zgody w sprzedaży licytacyjnej biorą udział osoby trzecie.

Sprzedaż licytacyjna dotyczy rzeczy, które nie mogą być w łatwy sposób podzielone lub rozdzielone (art. 1377 ust. 1 CPC)⁹⁰. Nieruchomości podlegają zasadom sprzedaży określonym

⁸⁶ Por. wyrok Sądu Kasacyjnego, izba wniosków z 13 stycznia 1908 r., *Gazette du Palais* 1908, 1, s. 351.

⁸⁷ W ten sposób przyjęto wyrażnie w wyroku Sądu Kasacyjnego, 1 izby cywilnej z 22 lutego 2005 r., *Juris-Data* nr 2005-027131.

⁸⁸ Art. 1365 ust. 3 CPC: *Il peut, si la valeur ou la consistance des biens le justifie, s'adjoindre un expert, choisi d'un commun accord entre les parties ou, à défaut, désigné par le juge commis.*

⁸⁹ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 7.

⁹⁰ Art. 1377 ust. 1 CPC: *Le tribunal ordonne, dans les conditions qu'il détermine, la vente par adjudication des biens qui ne peuvent être facilement partagés ou attribués.*

w art. 1271–1281 CPC, a ruchomości podlegają sprzedaży według reguł egzekucyjnych (art. 1377 ust. 2 CCP⁹¹). Od reformy 1 stycznia 2007 r. usunięto regułę, że sprzedaż ruchomości w drodze licytacji publicznej następuje w celu spłaty długów spadkowych (dawny art. 826 CC).

2.1.3.10. Podział według wartości udziałów

Od 1 stycznia 2007 r. wprowadzono zasadę, że równość w podziale oznacza równość w wartości mającego przypaść majątku (*égalité en valeur*). Została ona wyrażona w art. 826 ust. 1 CC⁹². Art. 826 ust. 2 CC doprecyzowuje, że każdy ze współuczestniczących w podziale powinien uzyskać dobra majątkowe równe wartości jego udziału w prawie⁹³.

Jeśli skład masy majątkowej uniemożliwia wyodrębnienia mas majątkowych o równej wartości względem udziałów, wszelkie nierówności są wyrównywane za pomocą spłat (*soulte* – art. 826 ust. 4 CC⁹⁴). Warto podkreślić, że wskazany wyżej podział według równości udziałów trwa także po dokonanych podziale. Zgodnie z przepisami kodeksu, jeśli strona jest zobowiązana do dokonania spłaty w odroczonym terminie, a w tym czasie dojdzie do wzrostu lub spadku wartości składników majątkowych w stopniu wyższym niż $\frac{1}{4}$, to w tej samej proporcji dochodzi do obniżenia lub podwyższenia wysokości orzeczonej spłaty. Strony mogą umownie to rozwiązanie wyłączyć (art. 828 CC⁹⁵).

Przy tworzeniu mas podziałowych mających przypaść współuprawnionym należy unikać podziału takich mas majątkowych, których podział powodowałby spadek ich wartości (art. 830 CC)⁹⁶.

Po wyodrębnieniu mas podziałowych następuje ich rozlosowanie między współuprawnionych na zasadach określonych w art. 1363 CPC, czyli w postępowaniu przed wyznaczonym notariuszem albo prezesem Sądu Wielkiej Instancji lub wyznaczonym przez niego sędzią. Nie powinno zatem dochodzić do tego przed sądem orzekającym, choć w praktyce przyjęto, że takie uchybienie nie powoduje nieważności podziału⁹⁷.

W praktyce przyjmuje się, że losowanie mas podziałowych jest bezwzględna regułą, co wyklucza możliwość podziału sądowego przez przyznanie konkretnych przedmiotów

⁹¹ Art. 1377 ust. 2 CPC: *La vente est faite, pour les immeubles, selon les règles prévues aux articles 1271 à 1281 et, pour les meubles, dans les formes prévues aux articles R. 221–33 à R. 221–38 et R. 221–39 du code des procédures civiles d'exécution.*

⁹² Art. 826 ust. 1 CC: *L'égalité dans le partage est une égalité en valeur.*

⁹³ Art. 826 ust. 2 CC: *Chaque copartageant reçoit des biens pour une valeur égale à celle de ses droits dans l'in-division.*

⁹⁴ Art. 826 ust. 4 CC: *Si la consistance de la masse ne permet pas de former des lots d'égale valeur, leur inégalité se compense par une soulte.*

⁹⁵ Art. 828 CC: *Lorsque le débiteur d'une soulte a obtenu des délais de paiement et que, par suite des circonstances économiques, la valeur des biens qui lui sont échus a augmenté ou diminué de plus du quart depuis le partage, les sommes restant dues augmentent ou diminuent dans la même proportion, sauf exclusion de cette variation par les parties.*

⁹⁶ Art. 830 CC: *Dans la formation et la composition des lots, on s'efforce d'éviter de diviser les unités économiques et autres ensembles de biens dont le fractionnement entraînerait la dépréciation.*

⁹⁷ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Limoges z 17 grudnia 1859 r., DP 1860, 2, s. 213.

oznaczonym współuprawnionym⁹⁸. Wyjątkowo możliwość podziału przez przyznanie określonych przedmiotów (*partage par attribution*) została dopuszczona w sytuacji zgody wszystkich współuprawnionych obecnych i pełnoletnich pod warunkiem, że wszelkie roszczenia między współuprawnionymi zostały już rozstrzygnięte prawomocnymi orzeczeniami sądowymi⁹⁹. Również wyjątkowo dopuszczono możliwość podziału przez przyznanie przedmiotu co do pamiątek rodzinnych, które mają przede wszystkim wartość sentymentalną. Nie podlegają one ogólnym zasadom podziału i sąd może orzec o ich przyznaniu konkretnemu uczestnikowi¹⁰⁰.

2.2. Notarialny akt podziału (*l'état liquidatif*)

2.2.1. Rola notariusza

Jak już była o tym mowa, na podstawie art. 1364 CPC sąd może powołać notariusza, jeśli wynika to ze skomplikowanego charakteru podziału. W takim wypadku to do notariusza należy ustalenie stanu rozliczeń między uczestnikami, ustalenie składników majątku i zaproponowanie sposobu podziału uwzględniającego interesy uczestników¹⁰¹.

W sytuacji, w której doszło do licytacji publicznej, uzyskana z niej suma wchodzi do masy podlegającej podziałowi w ramach sporządzanego notarialnego aktu podziału.

Notariusz działa samodzielnie przy sporządzaniu aktu i nie może dokonywać czynności dowodowych, np. wysłuchiwać świadków. Może jedynie na podstawie art. 1365 ust. 3 CPC powołać biegłego do oszacowania wartości składników majątkowych.

Notariusz nie jest powołany do przeprowadzenia próby pojednania uczestników, ale może z takim wnioskiem wystąpić do sędziego wyznaczonego (art. 1366 ust. 1 CPC). Jeśli nie dojdzie do pojednania, sędzia wyznaczony odsyła strony do notariusza, który sporządza protokół podsumowujący stanowiska stron oraz projekt aktu podziału (*projet de l'état liquidatif* – art. 1366 ust. 2 CPC¹⁰²). Notariusz powinien informować sędziego wyznaczonego o napotkanych trudnościach przy wykonywaniu swojej funkcji i może wnioskować do niego o zastosowanie niezbędnych środków (art. 1365 ust. 2 CPC¹⁰³).

⁹⁸ Por. wyroki Sądu Kasacyjnego, 1 izba cywilna z: 4 października 1960 r., La Semaine Juridique 1960, IV, s. 155 i z 30 czerwca 1965 r., La Semaine Juridique 1965, II, poz. 14397 z glosą J. Patarin.

⁹⁹ Por. wyrok Sądu Kasacyjnego, 1 izba cywilna z 28 grudnia 1962 r., La Semaine Juridique 1963, IV, s. 16.

¹⁰⁰ Wyrok Sądu Kasacyjnego, izba wniosków z 14 marca 1939 r., DP 1940, 1, s. 9 z glosą J. Savatier.

¹⁰¹ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 8.

¹⁰² Art. 1366 ust. 2 CPC: *A défaut de conciliation, le juge commis renvoie les parties devant le notaire, qui établit un procès-verbal reprenant les dires respectifs des parties ainsi qu'un projet d'état liquidatif.*

¹⁰³ Art. 1365 ust. 2 CPC: *Il rend compte au juge commis des difficultés rencontrées et peut solliciter de lui toute mesure de nature à en faciliter le déroulement.*

2.2.2. Stawiennictwo stron przed notariuszem

Zgodnie z art. 1365 ust. 1 CPC notariusz ma obowiązek wezwać współuczestniczących w podziale do osobistego stawiennictwa i dostarczenia wszelkiej dokumentacji niezbędnej do ustalenia składu masy¹⁰⁴. Notariusz zawiadamia o terminie spotkania ustnie lub pisemnie¹⁰⁵. W przypadku bezczynności uczestnika notariusz może go zawiadomić o możliwości ustanowienia przedstawiciela (art. 841–1 CC¹⁰⁶). Dokonuje tego, informując zarazem o dacie wyznaczonego spotkania (art. 1367 CPC¹⁰⁷). W razie braku stawiennictwa notariusz występuje do sędziego wyznaczonego o ustanowienie przedstawiciela dla tej strony. Wskazuje się, że pomiędzy wezwaniem a terminem posiedzenia powinno upłynąć co najmniej trzy dni¹⁰⁸. W nauce podkreśla się, że współuprawnieni powinni pojawić się osobiście przed notariuszem; nie jest wystarczający udział pełnomocnika¹⁰⁹.

2.2.3. Sporządzenie notarialnego aktu podziału (*l'état liquidatif*)

Według art. 1368 CPC notariusz w ciągu roku od swojego wyznaczenia ma obowiązek sporządzić akt podziału, zawierający: stan rozliczeń między współuczestnikami postępowania, prawa przysługujące stronom oraz skład mas podziałowych, które przypadną współuprawnionym¹¹⁰.

Roczny termin do sporządzenia aktu podziału podlega zawieszeniu w czterech przypadkach (art. 1369 CPC)¹¹¹:

- na czas sporządzenia opinii przez powołanego biegłego,
- na czas sprzedaży licytacyjnej poszczególnych przedmiotów majątkowych na podstawie art. 1377 CPC,
- do czasu ustanowienia przez sąd przedstawiciela dla współuczestniczącego w postępowaniu, który nie stawia się przed notariuszem,

¹⁰⁴ Art. 1365 ust. 1 CPC: *Le notaire convoque les parties et demande la production de tout document utile à l'accomplissement de sa mission.*

¹⁰⁵ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 8.

¹⁰⁶ Art. 841–1 ust. 1 CC: *Si le notaire commis pour établir l'état liquidatif se heurte à l'inertie d'un indivisaire, il peut le mettre en demeure, par acte extrajudiciaire, de se faire représenter.*

¹⁰⁷ Art. 1367 ust. 1 CPC: *La mise en demeure prévue à l'article 841–1 du code civil est signifiée à l'héritier défaillant. Elle mentionne la date prévue pour réaliser les opérations de partage.*

¹⁰⁸ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 9.

¹⁰⁹ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 9.

¹¹⁰ Art. 1368 CPC: *Dans le délai d'un an suivant sa désignation, le notaire dresse un état liquidatif qui établit les comptes entre copartageants, la masse partageable, les droits des parties et la composition des lots à répartir.*

¹¹¹ *Le délai prévu à l'article 1368 est suspendu:*

1° *En cas de désignation d'un expert et jusqu'à la remise du rapport;*

2° *En cas d'adjudication ordonnée en application de l'article 1377 et jusqu'au jour de réalisation définitive de celle-ci ;*

3° *En cas de demande de désignation d'une personne qualifiée en application de l'article 841–1 du code civil et jusqu'au jour de sa désignation ;*

4° *En cas de renvoi des parties devant le juge commis en application de l'article 1366 et jusqu'à l'accomplissement de l'opération en cause.*

- na czas przeprowadzenia próby pojednawczej przed sędzią wyznaczonym na wniosek notariusza, o której mowa w art. 1370 CPC.

Poza powyższymi przypadkami na wniosek notariusza lub jednego ze współuczestniczących w dziale sąd może przedłużyć roczny termin w związku z istnieniem uzasadnionych komplikacji, przy czym przedłużenie nie może być dłuższe niż kolejny rok (art. 1370 CPC).

2.2.3.1. Ustalenie daty podziału (*fixation de la date de la jouissance divise*)

Przystępując do sporządzenia stanu masy działowej, notariusz musi ustalić **tzew. datę podziału**, czyli datę, od której każdy z zainteresowanych będzie traktowany jako nabywca składników majątku przypadłych mu w wyniku podziału. Wskazana data jest miarodajna dla wyceny poszczególnych składników majątkowych¹¹². Data ta powinna być ustalona jako najbliższa dacie rzeczywistego podziału (art. 829 ust. 2 CC)¹¹³. W doktrynie podkreśla się, że data ta powinna być pewna i nie może podlegać późniejszym modyfikacjom; nie powinna także mieć charakteru ewentualnego, zależnego od czynności stron postępowania¹¹⁴. Nie jest to także data, w której współuprawniony staje się w sensie prawnym wyłącznym właścicielem, gdyż tę wyznacza dopiero orzeczenie sądowe i jego uprawomocnienie. Jest to raczej data wskazująca, od kiedy współuprawniony faktycznie wszedł w posiadanie danego składnika majątkowego.

Sąd kontroluje datę ustaloną przez notariusza i jeśli trzeba – ustala ją samodzielnie, biorąc pod uwagę okoliczności sprawy i interes uczestników postępowania. Wyjątkowo sąd jest uprawniony do ustalenia daty podziału jako daty wcześniejszej niż rzeczywisty podział, jeśli jest to konieczne dla zapewnienia zasady równości udziałów (art. 829 ust. 3 CC)¹¹⁵.

2.2.3.2. Stan rozliczeń między współuprawnionymi

W drugiej kolejności notariusz jest zobowiązany do ustalenia stanu rozliczeń między współuprawnionymi wynikającymi ze współwłasności majątku. Chodzi tu o wzajemne **rozliczenia wynikające z zarządzania składnikami majątku** przez jednego ze współuprawnionych, pobranych korzyści z tych przedmiotów, w tym tych pobranych w dobrej wierze¹¹⁶, wszelkich

¹¹² Art. 829 ust. 1 CC: *En vue de leur répartition, les biens sont estimés à leur valeur à la date de la jouissance divise telle qu'elle est fixée par l'acte de partage, en tenant compte, s'il y a lieu, des charges les grevant.*

¹¹³ Art. 829 ust. 2 CC: *Cette date est la plus proche possible du partage.*

¹¹⁴ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 9.

¹¹⁵ Może to dotyczyć sytuacji nadzwyczajnej zmiany wartości przez poszczególne składniki majątku. Art. 829 ust. 3 CC stanowi bowiem: *Cependant, le juge peut fixer la jouissance divise à une date plus ancienne si le choix de cette date apparaît plus favorable à la réalisation de l'égalité.* Zgodnie z orzecznictwem ustalenie daty podziału, jako okoliczność faktyczna uchyla się spod kontroli w postępowaniu kasacyjnym (por. wyroki Sadu Kasacyjnego, 1 izba cywilna z: 1 grudnia 1965 r., *Revue Dalloz* 1966, s. 57 oraz z 7 czerwca 1952 r., *Bulletin des arrêts civiles* 1952, I, poz. 189)

¹¹⁶ Por. wyrok Sądu Kasacyjnego, izba cywilna z 16 grudnia 1851 r., DP 1852, 1, s. 13.

korzyści uzyskanych przez współuprawnionego we wspólnym interesie wszystkich współuprawnionych, wszelkich innych korzyści uzyskanych z majątku wspólnego (np. nabycia przedmiotów majątku po niższej cenie niż ich rzeczywista wartość), wierzytelności wchodzących w skład majątku wspólnego, rozliczeń wynikających z korzystania z majątku wspólnego poza dopuszczalne granice (*abus de jouissance*) oraz zniszczenia składników majątku wspólnego¹¹⁷.

Koszty bieżącego zarządu i konserwacji przedmiotów wchodzących w skład majątku wspólnego obciążają wszystkich współuprawnionych i nie mogą obciążać tylko jednego z nich, chyba że wynikają jedynie z jego winy. Koszty takie stanowią pasywa wspólności¹¹⁸. W orzecznictwie przyjmuje się, że jeśli jeden ze współuprawnionych z majątku osobistego spłaci pasywa wspólności dotyczące tych kosztów, to staje się wierzycielem wobec wspólności i ma prawo odzyskać poniesione koszty z aktywów masy jeszcze przed dokonaniem podziału¹¹⁹.

Jeśli jeden ze współuprawnionych jest jednocześnie wierzycielem i dłużnikiem masy majątkowej, z powyższego tytułu należy wtedy dokonać **zaliczenia tych roszczeń** i do stanu rozliczeń między współuprawnionymi **notariusz wciąga jedynie ich saldo po stronie aktywów lub pasywów**¹²⁰.

2.2.3.3. Określenie masy majątkowej podlegającej podziałowi

Notariusz powinien określić, jaka jest masa majątkowa podlegająca podziałowi. Następuje to po rozliczeniu współuprawnionych i ewentualnym zaspokojeniu przysługujących współuprawnionym praw i roszczeń. Masa podlegająca podziałowi stanowi zatem te przedmioty majątkowe (aktywa), które pozostają po rozliczeniu współuprawnionych, doliczeniu ceny nabytej ze sprzedanych przedmiotów w drodze licytacji oraz przedmiotów, które wróciły do masy w wyniku odzyskanych wierzytelności.

W sytuacji gdy między uczestnikami powstaje **spór co do wartości masy podziałowej lub jej składu**, do jego rozstrzygnięcia, jako kwestii wypadkowej, jest właściwy wyłącznie **sąd, który rozpoznaje ją jako oddzielne powództwo**¹²¹. Uprawnienia w tym zakresie nie ma notariusz. W odrębnym postępowaniu nie dochodzi się jednak zasądzenia spłat (*soulttes*) między współuprawnionymi w wyniku przyznania nierównych mas podziałowych, gdyż jest to wyłączna domena notariusza w ramach projektu aktu podziału¹²².

¹¹⁷ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 9.

¹¹⁸ Por. wyrok Sądu Kasacyjnego, 1 izba cywilna z 23 czerwca 1964 r., *La Semaine Juridique* 1964, II, poz. 13819.

¹¹⁹ Por. wyrok Sądu Kasacyjnego, 1 izba cywilna z 26 czerwca 2013 r., nr 12-11.818, *JurisData* 2013-013141.

¹²⁰ Wyrok Sądu Kasacyjnego, izba cywilna z 5 grudnia 1933 r., DP 1934, 1, s. 25 z glosą H. Capitant.

¹²¹ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 9.

¹²² Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Colmar z 19 lutego 1963 r., *Recueil Dalloz* 1964, s. 11.

2.2.3.4. Kognicja notariusza

Ustawodawca od 1 stycznia 2007 r. rozstrzygnął istniejący dotąd spór, czy notariusz może w ramach swojej misji sporządzić podział więcej niż tylko jednej wspólności majątkowej, jeśli takie występują między uczestnikami bez ich wyraźnej zgody. Obecnie zgodnie z art. 840–1 CC notariusz powinien w ramach jednego postępowania działowego przeprowadzić **podział wszystkich takich mas**. Dotyczy to np. kilku mas spadkowych (np. po rodzicach spadkobierców), a także majątku wspólnego małżonków. W tym ostatnim przypadku w orzecznictwie wskazano, że najpierw notariusz określa skład majątku wspólnego małżeńskiego i ustala, jaka jego część weszła do masy spadkowej¹²³.

W ramach ustalenia stanu masy działowej strony mogą zgłaszać wnioski i składać oświadczenia osobiście lub przez pełnomocnika, które zostają następnie wciągnięte przez notariusza do protokołu. Co istotne, składane oświadczenia stron są traktowane następnie w postępowaniu sądowym jak oświadczenia przed sądem i stąd mogą być np. uznane za przyznanie okoliczności faktycznych¹²⁴.

Wyłącznie odpowiedzialnym za sporządzenie stanu masy działowej jest notariusz, który działa na własną odpowiedzialność. Strony postępowania nie mają w tym zakresie obowiązku współdziałania i mogą ograniczyć się do zgłoszenia swoich zastrzeżeń co do treści sporządzanego dokumentu. Notariusz może poszukiwać niezbędnych informacji i dokumentów z urzędu, może także wezwać do ich przedłożenia strony. Nie jest jednak uprawniony do prowadzenia dochodzenia¹²⁵.

Notariusz sporządza protokół, w którym opisuje dokonane czynności, przede wszystkim z wysłuchania stron i ich zawiadomienia o terminie posiedzenia. Do protokołu dołącza wszelkie pełnomocnictwa, wezwania i orzeczenie sądu, którym zarządzono podział. Dopiero po tym notariusz sporządza odrębny protokół dotyczący podziału (*proces-verbal de partage*).

2.2.3.5. Kwestionowanie aktu podziału przez strony

Zgodnie z art. 1373 ust. 1 CPC w razie kwestionowania przez strony sporządzonego przez notariusza projektu stanu masy działowej notariusz przekazuje sędziemu wyznaczonemu protokół zawierający stanowiska stron wraz z projektem podziału (art. 1373 ust. 1 CPC)¹²⁶.

¹²³ Por. wyroki Sądu Kasacyjnego, izba cywilna z: 25 lipca 1923 r., DP 1926, 1, s. 153 oraz 29 lipca 1952 r., Recueil Dalloz 1952, s. 703.

¹²⁴ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage*..., s. 9.

¹²⁵ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Bordeaux z 12 czerwca 1884 r., Gazette du Palais 1884, 2, s. 708.

¹²⁶ Art. 1373 ust. 1 CPC: *En cas de désaccord des copartageants sur le projet d'état liquidatif dressé par le notaire, ce dernier transmet au juge commis un procès-verbal reprenant les dires respectifs des parties ainsi que le projet d'état liquidatif.*

Notariusz, przed którym dochodzi do sporu, nie ma kompetencji do jego rozstrzygnięcia¹²⁷. Sekretarz sądowy po przekazaniu sprawy sędziemu wzywa strony postępowania do ustanowienia adwokatów (art. 1373 ust. 2 CPC)¹²⁸.

Jak już była o tym mowa, po otrzymaniu sprawy sędzia wyznaczony może podjąć próbę pojednania stron po wysłuchaniu ich oraz notariusza (art. 1373 ust. 3 CPC). W razie pozostających sprzeczności między stronami sprawę rozpoznaje sąd (art. 1373 ust. 4 CPC). Uprawniony do rozpoznania jest także sędzia mający za zadanie przygotować rozprawę przed Sądem Wielkiej Instancji (art. 1373 ust. 5 CPC¹²⁹), jeśli sprawy nie skierowano na rozprawę.

Sąd rozstrzyga wszelkie wątpliwości dotyczące projektu aktu podziału i albo zatwierdza propozycję notariusza, albo ponownie odsyła strony do notariusza celem dokonania tego podziału przez niego w drodze dobrowolnego aktu stwierdzającego podział (*acte constatant de partage* – art. 1375 ust. 2 CPC) – por. uwagi poniżej w pkt 2.3.1. W razie zatwierdzenia podziału sąd określa, jeśli zachodzi taka potrzeba, czy losowanie mas podziałowych nastąpi przed sędzią wyznaczonym, czy też przed notariuszem (art. 1375 ust. 3 CPC).

Wszystkie żądania zgłoszone na podstawie art. 1373 CPC między tymi samymi stronami, pochodzące, czy to od strony powodowej, czy od pozwanego, są **rozpoznawane w ramach tej samej sprawy. Żadne osobne powództwo przed innym sądem jest niedopuszczalne, chyba że podstawa roszczeń powstała lub została ujawniona po złożeniu sprawozdania przez sędziego wyznaczonego**¹³⁰. Wskazane rozwiązanie normatywne jest traktowane jako swoista prekluzja roszczeń związanych z podziałem. W orzecznictwie przyjęto, że wszelkie późniejsze roszczenia (zgłoszone po sprawozdaniu sędziego) podlegają odrzuceniu¹³¹.

2.2.3.6. Wyodrębnienie mas podziałowych dla współuprawnionych (*composition de lots*)

Ostatnim aspektem działania notariusza jest wyodrębnienie mas podziałowych mających przypaść współuprawnionym po podziale. W praktyce czynności tej dokonuje notariusz (art. 1368 CPC) lub powołany w tym celu biegły (art. 1362 i 1365 ust. 3 CPC). Jeśli dokonuje tego biegły, to ma on obowiązek zawrzeć to w swojej opinii, którą dołącza się do aktu podziału sporządzonego przez notariusza. Każda ze stron otrzymuje tę opnie i ma prawo zgłaszać

¹²⁷ Por. wyrok Sądu Kasacyjnego, 1 izba cywilna z 30 marca 1954 r., Recueil Dalloz 1954, s. 433 z glosą R. Leonan.

¹²⁸ Art. 1373 ust. 2 CPC: *Le greffe invite les parties non représentées à constituer avocat.*

¹²⁹ Art. 1373 ust. 5 CPC: *Il est, le cas échéant, juge de la mise en état.*

¹³⁰ Art. 1374 CPC: *Toutes les demandes faites en application de l'article 1373 entre les mêmes parties, qu'elles émanent du demandeur ou du défendeur, ne constituent qu'une seule instance. Toute demande distincte est irrecevable à moins que le fondement des prétentions ne soit né ou ne soit révélé que postérieurement à l'établissement du rapport par le juge commis.*

¹³¹ Por. wyrok Sądu Kasacyjnego, 1 izba cywilna z 7 grudnia 2016 r., nr 16-12.216, Recueil Dalloz 2016, s. 2570. W razie braku sprawozdania sędziego przyjęto, że datą końcową zgłoszenia roszczeń jest zamknięcie protokołu przez notariusza zawierającego oświadczenia i zastrzeżenia stron (por. wyrok Sądu Kasacyjnego, 1 izba cywilna z 14 lutego 2018 r., nr 17-16.045, La Semaine Juridique 2018, poz. 380 z glosą P. Mauger-Vielpeau).

swoje zastrzeżenia, które są zaprotokołowane przez notariusza i przekazane razem z projektem aktu podziału do sądu. Sąd rozstrzyga o ich zasadności na omówionych już wcześniej zasadach określonych w art. 1373 CPC.

2.2.3.7. Zamknięcie protokołu przez notariusza (*clôture du proces-verbal du notaire*)

Po zakończeniu wszystkich czynności notariusz wzywa strony na zamknięcie protokołu celem zapoznania z jego treścią i jego podpisanie. Do czynności tej wzywa się także zainteresowanych wierzycieli¹³². Strony powinny być należycie zawiadomione o tej czynności – osobiście lub przez swojego pełnomocnika. Strony obecne mają prawo zapoznać się z treścią protokołu i mogą go podpisać, akceptując jego treść. Jeżeli strona nie akceptuje treści protokołu, notariusz stwierdza to w protokole i podaje przyczyny odmowy podpisania.

Jeśli wszystkie strony zainteresowane są obecne lub reprezentowane, a także zaakceptowały protokół i są osobami mającymi pełną zdolność do czynności prawnych, **podział staje się ostateczny i nie następuje już zatwierdzenie aktu podziału przez sąd**. Przyjmuje się jednak, że sam udział w czynności zamknięcia protokołu nie wystarczy i konieczna jest wyraźna zgoda na jego treść. Strona, która nie była obecna podczas zamknięcia protokołu, może podnosić wszelkie zastrzeżenia podczas postępowania o zatwierdzenie aktu podziału¹³³.

Koszty postępowania działowego, do których zalicza się przede wszystkim wynagrodzenie notariusza i koszty licytacji, obciążają majątek wspólny i powinny być poniesione przez każdego ze współuprawnionych proporcjonalnie do jego udziału w majątku¹³⁴. Jednakże koszty wywołane nieuzasadnionymi zarzutami uzasadniają obciążenie nimi w wyroku strony, która je podniosła¹³⁵. Podobnie koszty mogą być zasądzone od strony, która bezpodstawnie oponowała przeciwko zarzutom, które później okazały się uzasadnione¹³⁶.

¹³² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Tuluzie z 30 lipca 1888 r., DP 1889, 2, s. 26.

¹³³ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 11. Strony, które nie były obecne podczas zamknięcia protokołu, mogą zgłaszać wszelkie zastrzeżenia nie tylko co do samego podziału i jego sposobu oraz tego, że staje się on ostateczny, ale wszystkich informacji zawartych w treści protokołu, np. co do składu majątku spadkowego, z wyłączeniem tych, co do których rozstrzygnął już sąd na podstawie art. 1373 CPC.

¹³⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Dijon z 15 kwietnia 1891 r., DP 1892, 2, s. 233 oraz wyrok Sądu Apelacyjnego w Rennes z 14 lutego 1901 r., DP 1903, 2, s. 441.

¹³⁵ Wyrok Sądu Kasacyjnego z 21 grudnia 1863 r., DP 1864, 1, s. 93.

¹³⁶ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 11.

2.3. Zatwierdzenie podziału przez sąd (*homologation du partage*)

2.3.1. Przebieg postępowania o zatwierdzenie

Zatwierdzenie polega na zaakceptowaniu planu aktu podziału przedstawionego przez notariusza, celem nadania mu ostatecznego charakteru i wywołania skutków prawnych. Z art. 1375 ust. 2 CPC wynika, że dochodzi do niego w razie braku zgody wszystkich współuczestników postępowania notarialnego na treść aktu podziału przygotowanego przez notariusza. Ze względu na pierwszeństwo podziału umownego (dobrowolnego) ustawa zamiast zatwierdzenia dopuszcza także, po rozstrzygnięciu wszelkich zastrzeżeń, odesłanie sprawy do notariusza celem zawarcia dobrowolnego aktu stwierdzającego podział (art. 1375 ust. 2 CPC).

Jak już była o tym mowa, od 1 stycznia 2007 r. w przypadku nieobecności niektórych współuprawnionych lub braku ich zdolności do czynności prawnych ustawa dopuszcza również dokonanie podziału umownego, ale za uprzednią zgodą sądu opiekuńczego (współuprawniony uznany za nieobecnego lub pozbawiony pełnej zdolności do czynności prawnych – por. powyżej pkt II.1 opracowania) lub po ustanowieniu dla tej osoby przedstawiciela (współuprawniony, który nie stawia się przed sądem i notariuszem). Dopiero, jeśli sąd opiekuńczy nie wyrazi zgody na podział umowny, jedyną drogą jest podział sądowy (art. 840 CC).

W przypadkach prostych sąd po wpłynięciu pozwu kieruje strony do notariusza celem zawarcia przed nim dobrowolnego aktu stwierdzającego podział (art. 1361 CPC). W przypadku sporu między współuczestnikami co do projektu aktu podziału przygotowanego przez notariusza sąd orzekający po przekazaniu mu sprawy przez sędziego wyznaczonego i po rozstrzygnięciu sporów i zastrzeżeń zgłoszonych przez strony postępowania dokonuje zatwierdzenia aktu podziału lub odsyła strony do notariusza celem zawarcia dobrowolnego aktu podziału.

Sąd dokonując zatwierdzenia aktu, może go także modyfikować co do treści. Sąd może również odesłać strony do notariusza ze skutkiem uchylającym pierwotny plan podziału. Wtedy strony postępowania mogą ponownie kwestionować nowy notarialny plan podziału, ale jak przyjęto w orzecznictwie, już nie co do tych kwestii, które były przedmiotem rozstrzygnięcia sądowego i uzyskały powagę rzeczy osądzonej¹³⁷.

Zakres kognicji sądu w postępowaniu o zatwierdzenie aktu podziału jest bardzo szeroki. Przyjęto, że sąd może zlecić sporządzenie opinii biegłemu przed rozstrzygnięciem zarzutów co do projektu aktu podziału, może także uchylić akt podziału w całości lub zmienić przyjętą przez notariusza datę podziału i nie jest w tym zakresie związany żądaniami stron postępowania¹³⁸. W nauce przyjęto, że zastrzeżeniami stron mogą być objęte wszystkie

¹³⁷ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Paryżu z 18 czerwca 1966 r., Recueil Dalloz 1967, s. 30.

¹³⁸ Por. wyrok Sądu Kasacyjnego, 1 izba cywilna z 28 kwietnia 1964 r., Bulletin des arrêts civiles 1964, 1, poz. 219.

aspekty czynności notariusza, czyli zarówno wpływające na przyjęty przez niego skład masy majątkowej, roszczeń współuprawnionych, a także sposobu wydzielenia mas podziałowych, mających im przypaść.

2.3.2. Środki zaskarżenia od rozstrzygnięcia w przedmiocie zatwierdzenia podziału

Od wyroku sądu w przedmiocie zatwierdzenia działu przysługuje apelacja. Niezależnie od tego, czy strony brały udział w postępowaniu, wyrok nie jest traktowany jako zaoczny i stąd wykluczony jest sprzeciw (*opposition*) – art. 473 i 474 CPC.

Jeśli wyrok zapadł bez udziału w charakterze strony postępowania jednego ze współuprawnionych, osoba taka może wystąpić z nadzwyczajnym środkiem w postaci opozycji osoby trzeciej (*terce opposition*), gdyż dział dokonany bez wszystkich współuprawnionych jest nieważny¹³⁹.

2.3.3. Skutki wyroku w przedmiocie zatwierdzenia aktu podziału

Najbardziej sporną kwestię stanowi, czy wyrok wydany w postępowaniu o zatwierdzenie ma powagę rzeczy osądzonej. W postępowaniu francuskim bowiem przyjmuje się, że orzeczenia zapadłe w postępowaniu dobrowolnym (niespornym) nie są zasadniczo objęte powagą rzeczy osądzonej¹⁴⁰. Przyjęto zatem, że tylko wyrok zatwierdzający, w którym dochodzi do rozstrzygnięcia sporów między współuprawnionymi, jest objęty powagą rzeczy osądzonej¹⁴¹. W orzecznictwie uznano także, że jeśli wyrok był przedmiotem zmowy uczestników, celem pokrzywdzenia osoby trzeciej (np. uprawnionej do rezerwy) wyrok zatwierdzający nie stoi na przeszkodzie kwestionowaniu podziału w innym procesie¹⁴². Zakres powagi rzeczy osądzonej dotyczy zatem tylko wyraźnie lub konkludentnie zagadnień spornych rozstrzygniętych między stronami.

¹³⁹ Wyrok Sądu Kasacyjnego z 21 marca 1922 r., Izba wniosków, DP 1923, 1, s. 60.

¹⁴⁰ Por. np. wyrok Sądu Kasacyjnego, izba wniosków z 3 maja 1897 r., DP 1897, 1, s. 224.

¹⁴¹ Wyrok Sądu Kasacyjnego, izba handlowa z 1 czerwca 1960 r., Bulletin des arrêts civiles 1960, III, poz. 214.

¹⁴² Wyrok Sądu Kasacyjnego, 1 izba cywilna z 14 czerwca 1988 r., JurisData nr 1988-001778.

2.4. Losowanie mas podziałowych między współuprawnionych i ich wydanie

2.4.1. Przebieg losowania

W sytuacji zarządzenia przez sąd na podstawie art. 1361 CPC podziału w sytuacjach prostych losowanie mas podziałowych między współuprawnionych jest dokonywane przed notariuszem lub przed prezesem Sądu Wielkiej Instancji lub jego przedstawicielem (art. 1363 CPC).

W sytuacji prowadzenia postępowania o zatwierdzenie notarialnego aktu podziału w przypadku braku zgody wszystkich uprawnionych to sąd w orzeczeniu o zatwierdzeniu wskazuje, czy losowanie ma nastąpić przed sędzią wyznaczonym, czy przed notariuszem (art. 1375 ust. 2 CPC).

Losowanie powinno nastąpić niezwłocznie w gabinecie sędziego wyznaczonego przy udziale sekretarza sądowego¹⁴³. W sytuacji gdy strony postępowania zamieszkują poza siedzibą sądu, a czynności dokonywał notariusz, którego siedziba jest dogodniejsza dla stron, sąd powinien zlecić dokonanie losowania notariuszowi, zamiast wzywać strony do sądu.

W praktyce losowanie przebiega w ten sposób, że sporządza się kartki z przyporządkowaniem numerów do każdej z wyodrębnionych mas podziałowych i kartki z nazwiskami współuprawnionych. Następnie umieszcza się je w odrębnych identycznych kopertach, a jeden ze współuprawnionych lub sędzia losuje jedną kopertę spośród kopert z nazwiskami i jedną spośród numerów przyporządkowanych do wyodrębnionych mas podziałowych. W ten sposób w kolejnych losowaniach ustala się, które masy przypadną którym współuprawnionym.

W razie nieobecności jednego ze współuprawnionych sąd lub sędzia wyznaczony może na potrzeby losowania ustanowić dla niego przedstawiciela (art. 1363 ust. 2 i art. 1376 CPC).

2.4.2. Zakaz przyznania poszczególnych składników z pominięciem losowania

Zasadą prawa francuskiego jest generalny zakaz przyznania przez sąd poszczególnym współuprawnionym konkretnych składników majątkowych lub wyodrębnionych mas podziałowych bez losowania, w sytuacji braku jednomyślności wszystkich współuprawnionych¹⁴⁴. Zgoda na pominięcie losowania musi być wyrażona przez wszystkich współuprawnionych, obecnych, pełnoletnich i mających możliwość złożenia oświadczeń woli.

Zakaz takiego uznaniowego rozdziału mas podziałowych przez sąd wykluczono nawet w sytuacji, jeśli jest to uzasadnione względami równości i efektywności¹⁴⁵.

¹⁴³ M. Gaget, C. Saliniere, C. Copain, *Partage...*, s. 13.

¹⁴⁴ Wyrok Sądu Kasacyjnego, 1 izba cywilna z 9 października 1961 r., *Bulletin des arrêts civils* 1961, I, poz. 439.

¹⁴⁵ Por. wyrok Sądu Kasacyjnego, 1 izba cywilna z 20 czerwca 2012 r., nr 10-26.022, *JurisData* 2012-013443. Zakaz uznaniowego rozdziału mas podziałowych przez sąd nie dotyczy przedmiotów szczególnych, takich jak np. przedsiębiorstwo czy gospodarstwo rolne.

2.4.3. Wydanie mas podziałowych

Zasadniczo objęcie mas podziałowych (a właściwie składników tych mas) przez współuprawnionych następuje dobrowolnie, jeśli nie ma sporu pomiędzy stronami. Orzeczenie sądu jest podstawą prawną ujawnienia praw w księgach i rejestrach.

Jeśli pojawia się spór między współuprawnionymi, to możliwe jest wykonanie przymusowe wydania składników mas podlegających podziałowi. Protokół z losowania stanowi tytuł egzekucyjny, który może być po stwierdzeniu wykonalności podstawą przymusowego wydania rzeczy lub objęcia praw. Protokół taki nie stanowi jednak tytułu wykonawczego do wystąpienia o egzekucję zasądzonych spłat. Taki tytuł stanowi odpis orzeczenia zatwierdzającego akt podziału¹⁴⁶.

¹⁴⁶ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Riom z 16 lutego 1882 r., DP 1883, 2, s. 154.

III. Konkluzje

- A. Biorąc pod uwagę specyfikę prawa działowego we Francji, trudno jest sformułować ogólne konkluzje wynikające z reguł tego prawa dla prawa polskiego. Wiele zagadnień istotnych z punktu widzenia prawa polskiego nie powstaje w systemie francuskim w odniesieniu do dochodzenia tzw. roszczeń ubocznych.
- B. Po pierwsze, system francuski nie jest oparty na zasadzie kompleksowości nakazującej w ramach postępowania działowego rozpoznać wszystkie kwestie związane z działem. Z pewnością część ze znanych nam roszczeń ubocznych z natury rzeczy podpada pod sprawę działową. Chodzi tu przede wszystkim o roszczenia współuprawnionych w związku z korzystaniem lub używaniem rzeczy. Choć mogą być one dochodzone w odrębnych procesach, to jeśli toczy się sprawa działowa, roszczenia te powinny być zgłoszone najpóźniej przed notariuszem w ramach sporządzania aktu podziału, gdyż rzutują one na stan majątku wspólnego i podlegają swoistej prekluzji. Nie dotyczy to jednak roszczeń kierowanych przez osoby trzecie, gdyż te są dochodzone w odrębnych procesach. Jeśli chodzi zaś o inne roszczenia, nawet o charakterze prejudycjalnym, to mogą toczyć się w odrębnym procesie i co najwyżej stanowić będą przyczynę zawieszenia postępowania (np. roszczenie dotyczące prawa do żądania zniesienia wspólności).
- C. Po drugie, ze względu na podział ról między sądem rozpoznającym sprawę o podział a sędzią wyznaczonym i sędzią mającym za zadanie przygotowanie rozprawy o kumulacji można mówić tylko wtedy, gdy w sprawie o dział roszczeniami dodatkowymi zajmuje się sąd rozpoznający sprawę lub sędzia mający przygotować sprawę (*mis en cause*). Sędzia wyznaczony ma bowiem nadzorować notariusza i nie rozstrzyga o żadnych samoistnych żądaniach stron.
- D. Po trzecie, obecna regulacja procesowa we Francji jest mocno odformalizowana, co sprawia, że wiele z czynności procesowych jest pozostawionych samym stronom, które na różnych etapach postępowania mogą umownie rozstrzygnąć powstające spory o tzw. roszczenia dodatkowe.
- E. Szczególną i niewątpliwą specyfiką postępowania francuskiego jest pełen prymat działu umownego nad sądowym. Ze względu na koszty i swoiste skomplikowane reguły działu sądowego (jak losowanie mas podziałowych) wiele osób decyduje się na dział umowny.

- F. Zaletą modelu francuskiego jest obciążenie najtrudniejszym aspektem postępowania działowego notariuszy. Powierzenie im czynności w postaci sporządzenia aktu podziału należy uznać za trafny kierunek, który może być postulowany polskiemu ustawodawcy. Notariusz, choć nie mając uprawnień do prowadzenia mediacji lub concyliacji, dokonując swoich czynności, może na bieżąco wskazywać stronom na zalety i wady obu sposobów podziału, skutecznie zachęcając je do podziału umownego (nawet częściowego). Poza tym jest podmiotem, który dokonuje swych czynności w sposób dużo bardziej elastyczny niż sąd. Opiera się co prawda na dokumentach i oświadczeniach złożonych przez strony, ale podlega kontroli sądu.
- G. Ciekawe w tym zakresie jest rozdzielenie kompetencji sądu i notariusza. Notariusz nie rozstrzyga sporów i zarzutów zgłaszanych przez strony, a jedynie sporządza akt, ustalając składniki majątku, wyceniając je oraz proponując masy podziałowe. Sporządza także stan rozliczeń między współuprawnionymi i zobowiązania masy majątkowej. Sąd (lub sędzia przygotowujący sprawę) na bieżąco jest uprawniony do rozstrzygania wszelkich zarzutów i sporów wynikających z wzajemnych rozliczeń między współuprawnionymi. Rola notariusza nie kończy się zaś nawet po sporządzeniu aktu podziału i przesłaniu go do sądu na skutek zaskarżenia, gdyż po rozstrzygnięciu kwestii spornych sąd może ponownie przesłać sprawę do notariusza celem sporządzenia dobrowolnego aktu podziału.
- H. Niewątpliwie zatem rola notariusza zasługuje na uwagę, tym bardziej że zgłoszenie wszelkich roszczeń i zarzutów względem projektu notarialnego aktu podziału wyznacza granicę czasową dla dochodzenia roszczeń mających wpływ na stan masy majątkowej. Strony powinny zatem z własnej woli dostarczać wszelkich informacji notariuszowi, gdyż on sam nie działa z urzędu.
- I. Ciekawym rozwiązaniem jest określenie notariuszowi wyraźnego rocznego terminu na dokonanie czynności podziału i wskazanie wyraźnych przypadków, gdy termin ten podlega zawieszeniu. Umożliwia to sądowi kontrolę terminowości czynności notariusza i powinno pozytywnie wpłynąć na szybkość postępowania.
- J. Niewątpliwym skutkiem przekazania czynności notariuszowi jest także zrównanie się w praktyce kosztów działu sądowego z działem umownym. Podkreśla się wręcz, że ze względu na koszty biegłego postępowanie sądowe jest w praktyce kosztowniejsze dla stron niż podział umowny w formie aktu notarialnego. Choć w postępowaniu francuskim nie ma opłat sądowych, to następcze poniesienie kosztów notarialnych w wyroku zatwierdzającym akt podziału proporcjonalnie do wysokości udziałów skutecznie zniechęca strony od wyboru tej formy podziału.
- K. Istotny element stanowi także szeroka kognicja sądu w postępowaniu o zatwierdzenie aktu podziału. Oznacza to, że sąd nie jest związany czynnościami notariusza i ma pełną możliwość kontroli jego czynności. Unika się zatem ryzyka zмовы stron z notariuszem, a także ogranicza błędy, jakie mogłyby powstać na etapie czynności notarialnych.

Spis literary

- Block G., *Les fins de non – recevoir en procedure civile*, Bruxelles 2002.
- Cadiet L., *Code de procédure civile* 2019, Paris 2018.
- de Carmo-Silva J.-M., *Liquidations de regimes matrimoniaux et de successions*, Paris 2016.
- David S., Jault A., *Liquidation des regimes matrimoniaux*, Paris 2015.
- Gaget M., Saliniere C., Copain C., *Partage en justice*, JurisClasseur – Procédure Civile, Paris 2014.
- Julien J., *Les nouvelles regles en matiere de partage. A propos de la loi no 2006-728 du 23 juin 2006*, Droit de famille 2006.
- Malaurie P., Aynes L., *Droit civil. Les successions. Les liberalites*, Paris 2004.
- Malaurie P., Brenner C., *Droit des successions et des libéralités*, Paris 2016.
- Terré F., Simler Ph., *Les biens*, Paris 2010.

